

**SZENT ISTVÁN EGYETEM - YBL MIKLÓS ÉPÍTÉSTUDOMÁNYI KAR
ÉPÍTÉSZMÉRNÖKI INTÉZET, ÉPÍTÉSZETTÖRTÉNETI SZAKCSOPORT**

**ÁRKAY ALADÁR ÉS ÁRKAY BERTALAN SZAKRÁLIS
TEREINEK ELEMZÉSE**

Analyze of Aladar Arkay's and Bertalan Arkay's sacred spaces

TDK dolgozat - 2019

Témavezető: Benárd Aurél, Dr. Klein Rudolf

Ybl Miklós Építéstudományi Kar,

Építészmérnöki Intézet,

Építészettörténeti Szakcsoport

Szerzők:

Boros Enikő

Csizmazia Viktória

Ördög Andor

Plenter Emese

Tartalomjegyzék

Városmajori Jézus Szíve plébániatemplom (1932-1933-1936).....	2
Történeti áttekintés.....	2
Elhelyezkedés, környezet (beépítés).....	4
Építőanyagok.....	4
Tömegalakítás.....	5
Téralakítás.....	5
Homlokzatalakítás (külső tér).....	9
Szerkezetek.....	9
Győri gyárvárosi Jézus Szíve Plébániatemplom (1929).....	11
Történeti áttekintés.....	11
Elhelyezkedés, környezet.....	12
Építőanyagok és szerkezet.....	13
Tömegalakítás.....	13
Téralakítás.....	14
A ferencvárosi ortodox templom, Szent Cirill és Szent Metód Bolgár Pravoszláv templom, Budapest (1931).....	18
Történeti áttekintés.....	18
Elhelyezkedés, környezet (beépítés).....	20
Építőanyagok.....	20
Tömegalakítás.....	20
Téralakítás.....	21
Homlokzat alakítás.....	24
A mohácsi fogadalmi emléktemplom.....	26
Történeti áttekintés.....	26
Elhelyezkedés, környezet (beépítés).....	27
Építőanyagok és szerkezet.....	28
Tömegalakítás.....	28
Téralakítás.....	29
Homlokzatalakítás (külső tér).....	32
Összehasonlító térelemzés.....	33
Diagramok.....	35
Helyiségek területeinek egymáshoz viszonyított arányai.....	37
Helyiségek arányai az épületeken belül.....	43
Források.....	46
Nyilatkozat a tudományos diákköri dolgozat eredetiségéről.....	48

Városmajori Jézus Szíve plébániatemplom (1932-1933-1936)

Történeti áttekintés

Miután 145 évvel a török elfoglalása után, Budát 1686. szeptember 2-án visszafoglalták, egy közel több, mint nyolcvan évnyi jogvita vette kezdetét az akkori várparancsnok, valamint a város tanácsa közt. Ezt a hosszára elnyúló vitát végül II. József rendelete zárta le, melynek eredményeként Városmajort nyilvános közkertté alakították.

A tér telepítési tervein ezután 1785-től Tallherr József kezdett el dolgozni a helytartótanács felkérésének nyomán. Az általa kialakított vendéglő körül kialakult közösségben végül felmerült az igény egy templom megformálására is.

Ezt több lépcsőben sikerült megvalósítaniuk, kezdve elsőként egy kiegészítő kápolnával 1918-ban. 1919-ben pedig a már a frissen kinevezett Kriegs-Au Emil lelkész kapta meg a feladatot, hogy intézkedjen a leendő templom megépítésével kapcsolatban. Az épület terveinek elkészítésével az egyházközei Árkay Aladárt bízták meg, majd terveit 1922. évben fogadták el. Az építés költségeihez a hívek adományain túl, a főváros a telek odaadományozásával járult hozzá. Az épület három évnyi építés után, 1925-ben került felszentelésre dr. Csenoch János bíboros érsek, hercegprímás által.

1. kép Az 1925-ben felszentelt kistemplom¹

¹ <http://www.fortepan.hu/photo/display/9203.jpg> (2019. 11. 20.)

Ezen épület hamarosan szükségnek bizonyul, így apa és fia Árkay Bertalan kap lehetőséget egy nagyobb templom megtervezésére 1928-ban, amelyet 1933-ra készítenek el és 1933. pünkösd vasárnapján fel is szentelnek. Az épület tervezésekor erősen érvényesülnek az Árkay Aladár külföldi tanulmányai során ért hatások, úgy mint a francia Auguste Perret által tervezett Notre Dame de Raincy templom, azonban leginkább a bázeli Gustav Doppler és fia Alfred Doppler tervezte Sankt Antonius templom.

Az épületegyüttes összekötő árkádsor csak később, 1936-ban kerül átadásra.

1942-ben a Második világháború során bombatalálat éri.

2. kép Jézus-szíve plébániatemplom a bomba becsapódása után²

1945-ben Buda ostromakor további sérüléseket szenved.

²https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/51/V%C3%A1rosmajor%2C_J%C3%A9zus_Sz%C3%ADve_pl%C3%A9b%C3%A1niatemplom._Fortepan_71947.jpg (2019. 11. 20.)

1965-re sikerült az épületegyüttest helyreállítani.

A templom teljes belső felújítása 1997 és 1998 között készült el, melynek során I. kategóriájú műemlékké sorolták az 1997. évi LIV. törvény által.

3. kép Az 1997-98 közötti templom felújítás utáni állapota³

Elhelyezkedés, környezet (beépítés)

A főváros XII. kerületében, Városmajori városrészben helyezkedik el a Csaba utca 5. szám alatt.

Építőanyagok

Az épületegyüttes magját adó háromhajós felépítésű csarnoktemplom vasbeton tartószerkezetből épült fel, a homlokzatát az átadás utáni években édesvízi mészkővel, azaz travertinnel burkolták.

³<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/01/VarosmajorFotoThaler1.jpg>
(2019. 11. 20.)

Tömegalakítás

Az épület tömegét három egymástól különálló, épületegyüttes alkotja, melyeket egy félköríves árkádsor köt össze a nagytemplom egy-egy hosszanti oldalán, hogy kiegészítse vele a funkciójához kötődő harangtorony, valamint a korábban épült kistemplom közötti közlekedést.

A nagytemplomra jellemző téglatest tömegét különféle álló és fekvő hasábok taglalják, nem megbontva annak szimmetrikus kialakítását. Az északi homlokzata mögött található szentélyt a vízszintes téglatesthez toldott állóhasáb hangsúlyozza ki, amely egyben a legmagasabb pontja is az épületnek. A déli homlokzaton a kettéosztott hasáb tornyokat találjuk, amelyek a főhajó nagyfelületű, vasbeton laposteteje fölé magasodnak, elmaradva az északi oldal tornyának horizontális méretétől, kialakítva ettől függetlenül a főhomlokzatot. A mellékkápolnákat oldalanként négy-négy állóhasáb egészíti ki, egyfajta zömök támpilléreként. Ezekkel a főhajót és a mellékhajókat megvilágítandó, nagy ablakfelületekkel könnyíti a modernista tömeget.

A Csaba utcai, utcafronti részen található az egy darab függőleges hasábból álló harangtorony melynek vízszintes síkú vetülete, közel egy síkba esik a főhomlokzattal.

Ezen meghatározó építmények mellett mondhatni eltörpül a korábban, a hívek részére bocsátott kisegítő kápolna. Nem is az épületméret, mindinkább az eltérő korstílus miatt.

Téralakítás

A templom alapterülete 945 m². A templom főhajójának, s ezáltal a hozzá kapcsolódó mellékhajóinak, longitudinális, azaz hosszirányú elrendezését a déli főhomlokzat, valamint az északi szentély alakította főhajó határozza meg. *Árkay Bertalan 1940-ben ezt írta nagy művéről a Válaszban: „A hangsúly a belső téren van, ennek kell jól funkcionálni, ennek kell egyszerű eszközökkel monumentálisnak lennie. A külső tér a belső szerves következménye: térhatárolás... A belső tér tágas csarnoktemplom vékony oszlopsorral, ami a főterhet viseli; vékony, hogy ne vegye el a látást az oltárra... A fal egyszerű szürke beton, a ragyogó színes ablaknak csupán kerete... az ablakok szentek életének képeskönyvei; ragyogásukkal ünnepiessé teszi a teret.”*⁴

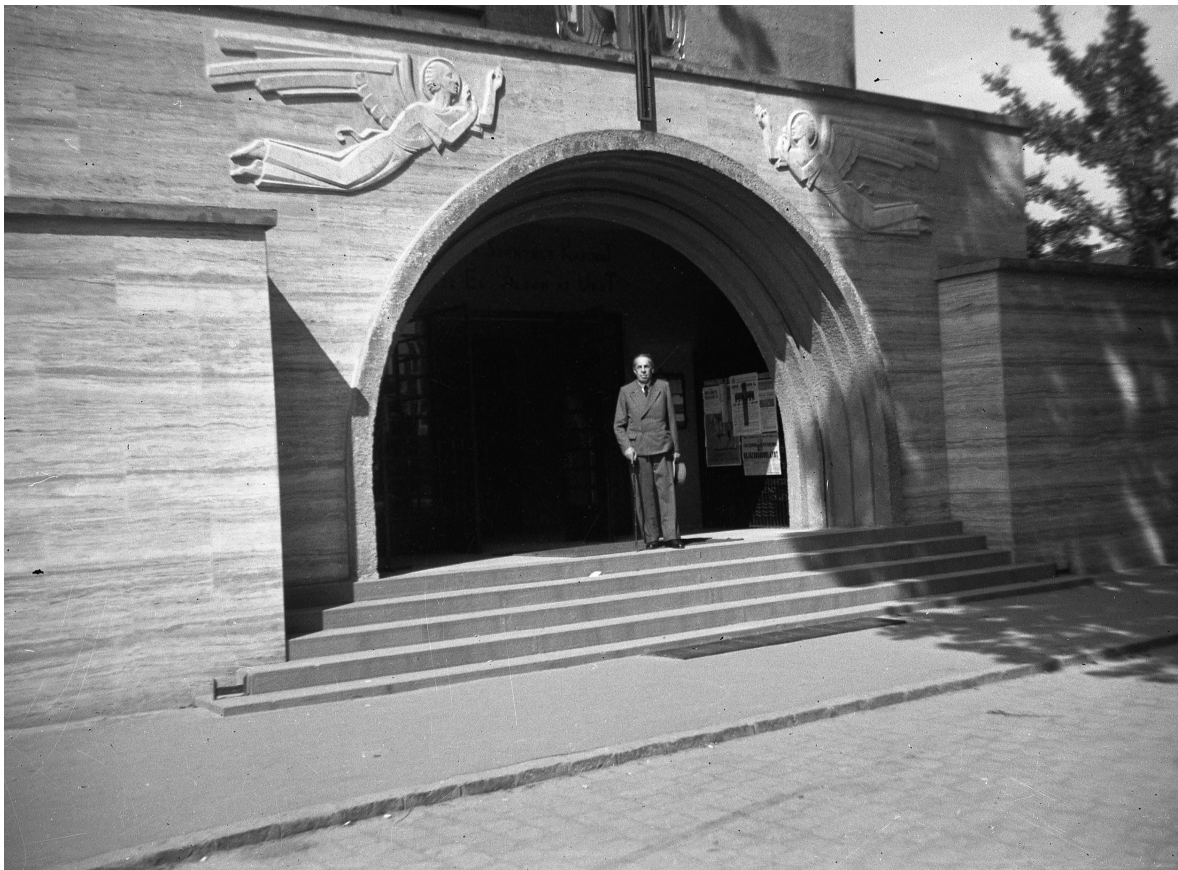
A főhajó tetőszerkezete alacsony záradékú, csúcsíves, vakolt dongaboltozat. Az oldalhajó ezzel ellentétben egyszerű sík fafödém.

⁴<http://www.hegylakomagazin.hu/kultura/252-modern-kulso--hagyomanyos-funkcio---a-varosmajori-templom-tortenete> (2019. 11. 20.)

A belső tér elrendezését tekintve háromhajós csarnoktemplom, ahol főhajó mennyezete a mellékhajók fölé emelkedik, ezáltal álbazilikálisnak is tekinthető.

A főhomlokzaton lépcsősor vezet fel az előcsarnokhoz, melyből még az épület főhajóját megelőzve két kápolna nyílik, a Hősi halottak kápolnája, valamint a keresztelőkápolna. Ezeknek terveit Árkaynak módosítania kellett. Ő a raktárakat ide képzelte el egyfajta felesleges tér kitöltéseként, azonban így a funkcióját kevésbé látta volna el, mivel tárolásra a sekrestye mellett volt szükség.

A főkapun belül lépve rövid szélfogó következik, melynek jobbán kis kápolna került kialakításra, balján pedig egy csigalépcső vezet fel a kórushoz. A szélfogóból tovább haladva nyílik a liturgikus tér.

4. kép A templom főkapuja⁵

⁵https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5a/J%C3%A9zus_sz%C3%ADve_pl%C3%A9b%C3%A1nietemplom_%28%C3%81rkay_Alad%C3%A1r_%C3%A9s_%C3%81rkay_Bertalan%29._F_ortepan_55480.jpg (2019. 11. 20.)

A főhajót a szentélytől egy diadalív választja el, míg a mellékhajókat vaskos kőoszlopok. Az épület modern külsejének, belső megjelenítése is többek között itt érhető tetten. A földem szerkezetének keretezésében, Aba- Novák Vilmos által 1938-ban készítette freskókkal találkozunk. Ezen festményekben felismerhetjük Jézust, Szűz Máriát és más bibliai alakokat. A tér 1400 fő befogadására alkalmas.

A mellékhajók, a főhajó egy-egy oldalán helyezkednek el, és végig futnak az épület hosszán egészen a szentélyig. Kétoldalt oltárfülkék kerültek kialakításra, melyek innen nyílnak, és tömegük az oldalhomlokzatok síkja elé ugrik.

A függőleges hasáb tömegét öt keskeny ablaksáv próbálja megtörni, amelyeket eredetileg Árkayné Sztéhlo Lili tervei alapján készítettek el, azonban az 1942-es Második világháborús bombatalálat érte, elpusztítva azt. A szentély mögötti festett ablak egyfajta oltárkép szerepet is betöltött. A templom erről az alkotásról kapta a ma is használatos nevét, amelynek közepén látható *Jézus, aki átszúrta szívére tett kezével a szeretetet szimbolizálja. Feje felett a Szentlélek szimbóluma, egy galamb látható. Körülötte angyalok (hírnökök) idézik az oltáriszentség igéit.*⁶ A szentély két szélén helyezkedik el a plébániai hivatal tömbje és a sekrestye.

5. kép A homlokzat tömegeinek tagolódása⁷

⁶ <https://www.kozterkep.hu/21227> (2019. 11. 20.)

⁷ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/48/V%C3%A1rosmajori_J%C3%A9zus_sz%C3%ADve_pl%C3%A9b%C3%A1niatemplom_%286%29.jpg (2019. 11. 20.)

A jobb oldalon található a Pátzay Pál által faragott, majd Molnár C. Pál festette Szent Imre oltár.

A templom felszentelése után, 1935-36 között építették fel a 48,75 m² alapterületű, 54 m magas harangtoronyt. Az aszimmetrikus elhelyezkedésének oka, a telek alatt húzódó boltozott Ördög-árok, ami nem tudta volna felvenni az építmény által okozott terheket. Az itáliai stílusra hajazó torony homlokzatán meghagyták az építőanyagául szolgáló vasbeton szerkezetet. A lapostetős kialakítást egy vasbeton szerkezetből alkotott csonkolt, üreges hasáb-, keretféle formai játék zárja, amely a harangokat fedi.

A harangtoronyban korábban négy, ma már csak két harang található, mindkettő Szlezák László munkája, melyből egyik a Hősök harangja (1936), másik a Kisharang (1950).

6. kép A harangtorony⁸

⁸https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b1/V%C3%A1rosmajori_J%C3%A9zus_sz%C3%ADve_pl%C3%A9b%C3%A1nietemplom_%2810%29.jpg/681px-V%C3%A1rosmajori_J%C3%A9zus_sz%C3%ADve_pl%C3%A9b%C3%A1nietemplom_%2810%29.jpg (2019. 11. 20.)

A kistemplom magyar-szeecessziós stílusban épült. A templom háromhajós elrendezésű, szentélye egyenes záródású. A főhomlokzatán megjelenik a népi építészetre is jellemző egyenlőszárú háromszög alakú oromfal. A bejárat előtetejéül, oszlopokra állított csonkolt félnyeregtető szolgál. A bejárat jobb oldalán helyezkedik el a kör alaprajzú lépcsőfeljáró, valamint a terméskőből épült harangtorony. Ez az anyag az épület többi felületén fellelhető, de már csak burkolatként. A szentély bal oldalán található a sekrestye, valamint ehhez kapcsolódóan egy iroda helyiség. A plébániaépület alapterülete 205 m².

A padozatot fekete járólappal borították.

A belső berendezések, padosorok Szabó Antal keze nyomát dicsérik. A belső felületek festését Babsch Gyula és testvére végezték.

Homlokzatalakítás (külső tér)

Az építéskori eredeti látszó, valamint utólagosan érdesített vasbeton felületeket 1938-tól mészkőlapokkal burkolták, ezáltal elnyerve ma is ismert arculatát, a korábbi lakosságot megosztó, brutális monstrum látszatát könnyítve.

Szerkezetek

A félköríves árkádsor két részből áll, egyik a templom bejáratát és a tornyot köti össze. Ennek alapterülete 66 m², míg a másik része a templom átellenes oldalán található rész pedig 45 m²-t foglal a telek területéből, amely a kistemplommal biztosít fedett kapcsolatot.

7. kép A Jézus-szíve- és a kistemplomot összekötő árkádsor⁹

A főhajót alulbordás vasbeton födém fedi le, lapostetős kialakítással, jelenleg szórt bitumenes vízszigetelő fedéssel.

A főhomlokzaton lévő félköríves bejárat főkapuját Halaman János készítette.

Az elkészült épület nyolc ablakából, hatot Árkayné Sztéhlo Lili tervezte festett üveg díszíti. A fennmaradó két díszítetlen ablaküveg festéstervére 2019-ben írtak ki pályázatot Isten Tiszteletreméltó Szolgája Mindszenty József bíboros és Az Eucharisztia forrás a világ életéért témákban.

⁹https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/3b/V%C3%A1rosmajori_templom_025.jpg/1280px-V%C3%A1rosmajori_templom_025.jpg (2019. 11. 20.)

Győri gyárvárosi Jézus Szíve Plébániatemplom (1929)

Történeti áttekintés

A győri ágyúgyári telep legismertebb műemléki épülete a római katolikus Jézus Szíve Plébániatemplom. A műemléki jelentőségű terület, a gyárvárosi munkáskolónia hazánk első ipari parkja volt, mely a századforduló szecessziós építészetének kiemelkedő városépítészeti alkotása. Szíve a Mátyás tér, ahol a plébániatemplom is elhelyezkedik.

A városrész lakosságának hosszú ideje igénye volt egy templomra, amelyet az Ágyúgyár támogatott, egyetlen kikötése volt, hogy megjelenése alkalmazkodjon a meglévő “modern” formavilághoz. Lauer Richárd (1871-1944), a Győri Ipartelek Rt. alapítója felajánlotta a munkástelep központjában lévő telket ennek céljára. Az ő megkötése az volt, hogy Árkay Aladár építész tervezze a templomot, valamint a környezethez illeszkedően modern stílusban épüljön. A kivitelezésre kiírt pályázatot Schiel Vince (1886-1964) építőmester nyerte meg.

1928. október 27-én ünnepélyes keretek között lerakták a templom alapkövét, melybe Fester Antal megyéspüspök, dr. Németh Károly főispán, dr. Szauter Ferenc polgármester, Brantl Lajos plébános, Árkay Aladár műépítész és Schiel Vince építőmester által aláírt emlékiratot helyeztek el.

A templom 1929-ben készült el. Körülbelül 240.000 darab nemesvakolattal bevont téglából és 44,5 mázsa Balaton-felvidéki vörös kő került beépítésre. Az 1924-1929-es évek magában foglaló modern irányú építőművészeti létesítményei közül a gyárvárosi templom, így Árkay Aladár építész nyerte el a Kisfaludy Társaság által létrehozott Greguss-díjat, 1930-ban.

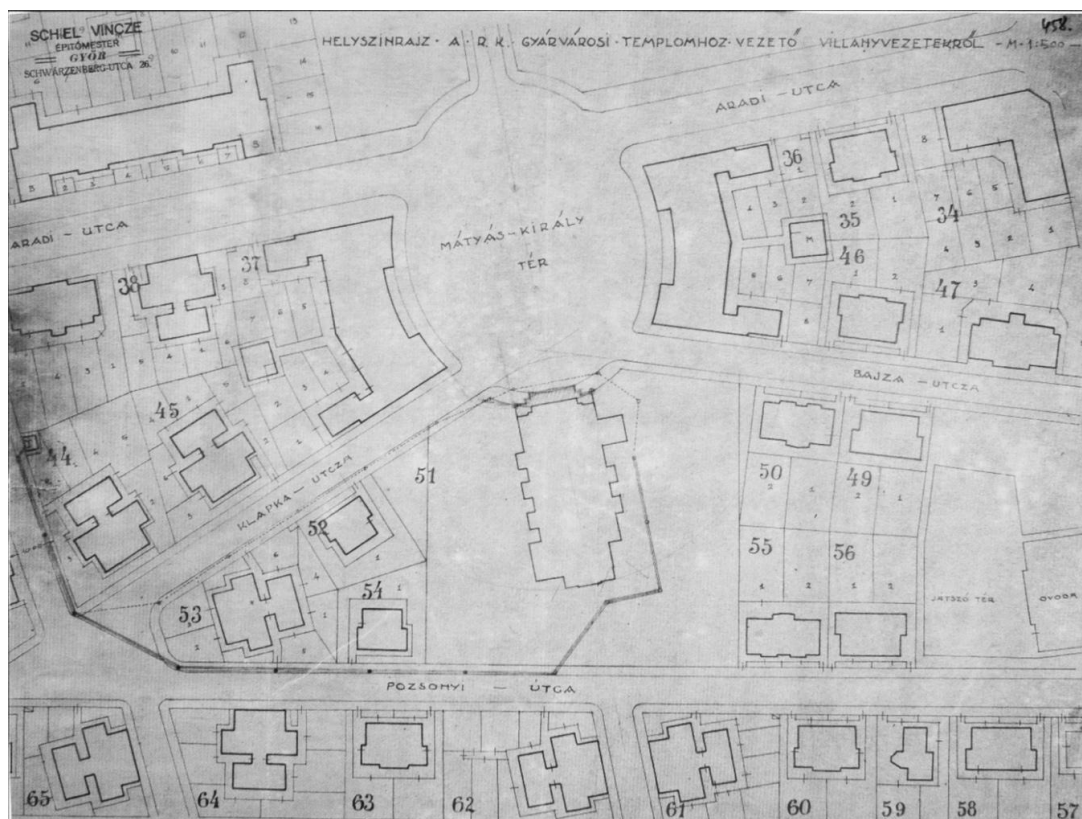
8. kép Főhomlokzat a Mátyás tér felől¹⁰

¹⁰https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/66/Jezus_Sz%C3%ADve_templom%2C_2018_Gy%C3%B6r.jpg (2019. 11. 20.)

A második világháború során a környező ipari épületek célzó légitámadás során elsősorban a tetőszerkezet, a fából készült kazettás födémburkolat, a szentélyben álló orgona, a belső berendezés, valamint a Sztzehlo Lili által készített ólomüveg ablakok, melyért a milánóban megrendezett egyházművészeti kiállításon, 1936-ban nagydíjat kapott, megsemmisültek. Az újjáépítés első lépése a falak és a tetőszerkezet rekonstrukciója volt, melyet 1947. október 27-ére fejeztek be. A helyreállítás során a belső tér részleteiben módosult. A mai, templomban található orgona ismeretlen cég által készült, mely az elpusztult Angster orgona helyett került ide 1980-ban.

Árkay Aladár pályájának jelentős állomása a minden részletében jól eltalált templom. A templom külsején egyszerű eszközöket alkalmazó megjelenés reflektál a festői színhatásokra épülő, funkció-követelményeknek tökéletesen megfelelő belsőre.

A gyárvárosi templom Győr első, erősen a modern felé mutató épülete, valamint elsőként számoltartott hazai példája a két világháború közötti megújuló egyházi építészetnek.

9. kép Gyárvárosi templom helyszínrajza¹¹

Elhelyezkedés, környezet

Az épület az egykori győri ágyúgyári munkástelep közepén, a Mátyás tér, egy ellipszis alakú tér rövidebb, déli oldalával szemben helyezkedik el, melybe az utcák sugárirányból futnak be. A templom árkádos téglakerítésbe simul. Bejárata északra néz, előkerttel nem rendelkezik.

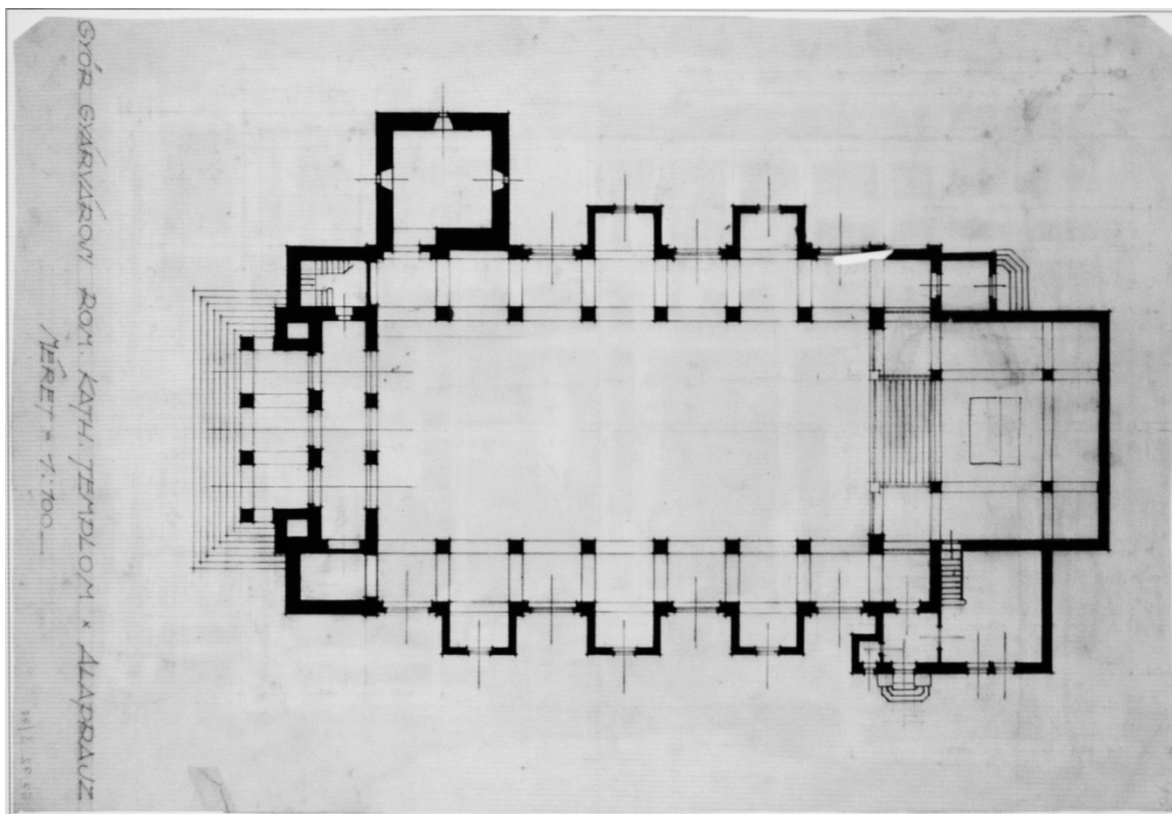
¹¹ Kiscelli Múzeum gyűjteménye

Építőanyagok és szerkezet

A templom tartószerkezete vasbeton keretszerkezet téglá kitöltőfalazattal. Tetőszerkezete és födéme fából készül. Homlokzata a sötét tónusú balatonfelvidéki vörös homokkőből, alla rustica elnagyolt munkakövekből álló burkolat, valamint kisebb hányadában nemesvakolattal bevont téglát alkalmaztak. Itt megemlítendő a homlokzat jelentős részén megjelenő ólomüveg ablak is. A belső térben megjelenik a karzaton a szürke műkő, az oltárnál a rózsaszín, siklósi kő.

Tömegalakítás

A templom tömegalakítása szimmetrikus, melyet a torony aszimmetrikusan megtör. A tömegalakítást additív struktúra jellemzi. Tömege három fő egységre bontható, a háromhajós hosszházra, a szentélytömbre, valamint a narthex - torony - gádoros kerítés részére. A templom főhomlokzata erőteljes és komoly, egyszerű körvonala monumentálissá erősíti a templomtömeg képét, melyet nyomatékosít az arányosan méretezett keleti oldalon elhelyezkedő egyetlen torony.

10. kép Alaprajz¹²

¹² Kiscelli Múzeum gyűjteménye

Téralakítás

Négy alacsony lépcső vezet fel a nyitott előcsarnokhoz, majd három nagy méretű, félköríves ajtó vezet a templomtérbe a három félkörív alkotta árkádsor mögött. Az ajtón belül a szélfogó található, itt látható Páduai Szent Antal szobra. A templomtérbe erkélyszerűen benyúló karzathoz a szélfogó baloldalán nyíló ajtó vezet. A templom belsejét három hosszú hajó tagolja, amely funkcionálisan is eleget tesz a követelményeknek. A mellékhajók a közlekedést látják el, ezzel nem zavarva a belső tér egységét. A főhajót hosszú, karcsú pillérsor és erre támaszkodó karcsú betonívek választják el a mellékhajótól, mely a két tér szorosabb egységét biztosítja. A mellékhajók az oltár elé átfordulva elválasztják a szentélyt a templomtértől.

11. kép Belső tér, főhajóból a szentély felé tekintve¹³

A templom alapterülete 554 m². A külsőn megjelenő egyszerűségekre való törekvés a belsőre is kiterjedt, ám mai formájában az eredeti összhang már nem érvényesül. A főhajó egy osztatlan terű hatalmas csarnok, palából készült lapos nyeregtető fedéssel. Egységét bazilikális vonással megtöri az oldalhajók szintje, valamint a lanterna. A mellékhajó szélességéből adódóan közlekedésre alkalmas. *Alacsony, félköríves záródású oltárfülkék nyílnak belőle. Az épület nyugati felén az elsőt Szent Józsefnek szentelték, a középsőbe a Szent Sír-oltárt helyezték el, a harmadik fülkében Szent Margit szobra található. A keleti*

¹³ <https://miserend.hu/kepek/templomok/134/898027676.jpg> (2019. 11. 20.)

falon helyezkedik el a ma nem használt, zárt keresztelőkápolna, a Mária-fülke, majd a ma használatos keresztelőfülke.¹⁴

A templomtérből kiemelkedő szentélyt szükségessé tette az alatta elhelyezkedő altemplom. A rózsaszín, siklósi kőből készült oltár a középpontba, kiemelt helyre került. Uralkodó helyzetét a fölötte elhelyezett üvegtetőzet és bevilágító ablakok hangsúlyozzák ki erőteljes megvilágítással. A szentélyben elhelyezett orgona megsemmisülése végett ma körüljárható. A karzat mellvédje geometrikus mintázatú sűrű műkő. Az orgona itt található, egy, a 19. századból származó műemlék.

A homlokzat keleti részén található 37 méter magas torony négyzetes alaprajzú, tömege felfelé lépcsőzetesen csökken és négyzetes formája is megváltozik. A tornyon elhelyezett nyolcszögletű fedés szinte tűként vékonyodik el. A tornyot apró erkélyek díszítik, valamint különféle nyílások törik át szintenként. A tornyon óra nem található.

12. kép Sekrestye tömege az oldalhomlokzaton¹⁵

A szentély alatt található altemplom az udvaron át a nyugati homlokzaton elhelyezkedő ajtón keresztül közelíthető meg. Oltára egyszerű berendezésű, a régi barakktemplomból

¹⁴ <https://jezusszivegyor.wixsite.com/jezusszivegyor/a-templom-ma> (2019. 11. 20.)

¹⁵ [https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e6/Gyárvárosi r.k.templom. sekrestye. 2018 Győr.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e6/Gy%C3%A1rv%C3%A1rosi_r.k.templom._sekrestye._2018_Gy%C3%B6r.jpg)
(2019. 11. 20.)

származik. Oszlopain négy színezett szobor található, ezek a Jézus, Szűz Mária, Szent József és Szent Erzsébet szobrok.

A padozat a régi barakktemplomból származik. Belépéstől a szentélyig lejt, ezzel is jól láthatóvá és kihangsúlyozva azt. A monumentális belső teret 7 m magas ablakok világítják be, melyhez csatlakozik a főhomlokzaton elhelyezett bejárat feletti félköríves ablak, valamint a szentély üvegtetőzete és a bevilágító ablakok. A templom belsőépítésze is döntően Árkay Aladár és fia, Bertalan tervei alapján készült, mely meglehetősen puritán. Az építészek a természetes beáradó fény alkalmazásán túl a világítást a pillérek belső oldalára lapuló világítótestekkel oldották meg a templom térhatását zavaró csillárrendszer helyett.

13. kép Árkádsor¹⁶

A főhomlokzathoz két oldalról téglából épített árkádsor csatlakozik, mely térelválasztó elemként, kerítésként szolgál. A narthex oszlopain a régi oszloprendek fejezetére tehet utalást egy letisztult, egyenes rendszerű, horizontális art deco formában. A bejárat felett egy nyújtott, félköríves ablak található lépcsős béllettel keretelve.

¹⁶ <https://miserend.hu/kepek/templomok/134/6961428746.jpg> (2019. 11. 20.)

Az oldalhomlokzatok síkja árulkodik a belső tér tagoltságáról, a külső tér felé húzódó oltárfülkék és ólomüveg ablakok is az épület tömbszerűségét oldják. Az oltárfülkéken vízszintes vakolatsávozás jelenik meg, valamint 45°-kal elforgatott négyzet alakú kis nyílások. A mellékhajó homlokzatán függőleges osztások láthatóak, valamint vertikálisan nyújtott, félköríves záródású ablakok.

A ferencvárosi ortodox templom, Szent Cirill és Szent Metód Bolgár Pravoszláv templom, Budapest (1931)

Történeti áttekintés

A mai Magyarországon élő bolgár kisebbség felmenői az 1870-es évek közepén több hullámban érkeztek Magyarországra. Ez időben törekedett Bulgária függetlenedni az 500 éves török elnyomás alól.

Az autonómiához vezető úton tett első lépés az 1878-ban aláírt San Stefano-i békeszerződés volt, viszont ez az akkori politikai helyzet, valamint a hatalmi egyensúly felborulása miatt nem jelentett végső megoldást. Bulgária megerősödése egyben Oroszország térdnyerését is jelentette, ami szöges ellentétben állt a nagyhatalmi érdekekkel. A békeszerződés revideálását a berlini kongresszuson rögzítették, ennek értelmében az akkori Bulgáriát három részre osztották, és egyes részeit elcsatolták az anyaországtól.

A hosszú időt felölelő elnyomás, és az ezt követő hatalmi viszályok közben Európában iparosodás zajlott, melynek akkoriban Magyarország is a részese volt. A Duna kiváló lehetőség volt a kereskedelem lebonyolítására, valamint az emigrálásra, ezt használták ki a bolgárok is. A menekültként hazánkba érkező bolgárok főleg kiskert műveléssel foglalkoztak.

Az utolsó hullám 1882-es évre tehető, 170 településen jelentek meg, legtöbben Pécsent, Miskolcon, illetve Budapest és környékén: Csepel sziget, Ferencváros, Zugló.

A vízi kereskedelem miatt első állomásként jelent meg az útvonalon Budapest, azon belül is a Vámház tér, melynek neve önmagában árulkodó, akkoriban a hajózási útvonalak mellett alakultak ki a piacok, és az árusításhoz szükséges objektumok. Két olyan intézmény is erősítette az itteni letelepedést, ami nagy befolyással volt az akkori kereskedelemre, az egyik a Fővámpalota épülete, amely 1872-től díszítette a pesti Al-Duna sort, itt folyt a vámolás menete. Sok olyan kereskedő fordult meg itt, aki közvetlen Bulgáriából hajóztatta fel az eladni kívánt áruját, és így ez az intézmény lett az elsődleges úticél.

1896-tól a Központi vásárcsarnok nyitotta meg kapuit, ahol a nagytételes kereskedelem folyt.

Ferencvárosban a Kálvin tér határától kifelé voltak azok a részek, melyek megmunkálható földterületet jelentettek a bolgár kertészkedéshez. Ferencváros a 19. század végére az ország legnagyobb élelmiszer ellátó központja lett, ami értelemszerűen vonzotta a bolgár lakosokat.

1914-ben megalakult a Magyarországi Bolgárok Egyesülete. Mai szóval élve, ez egy civil szervezet volt. Hazánkban ez volt az első olyan bejegyzett szervezet, amely egy másik nemzet kultúrájával, identitásával, érdekképviselésével foglalkozott.

A bolgár kisebbség növekvő létszáma miatt egyre fontosabbá vált, hogy egyházi eseményeiknek külön helyszín legyen biztosítva.

Dimitar Dimitrov ajánlotta fel az egyesület javára saját lakását a Lónyai utcában, később 1916-ban iskola is nyílt, valamint ugyan ebben az épületben imaház (kápolna) és paplak is helyet kapott. A növekvő létszám miatt igény lett egy templomra, mely teret biztosít a bolgár hagyományoknak és őrzi a bizánci jelleget. Végleges döntés 1918-ban született.

A két világháború és a világválság ellenére, 1931. júliusában elkészültek a kiviteli tervek és még ebben az évben fel is építették, valamint felszentelték a templomot.

Eredetileg a bolgár közösség bulgáriai tervezőben gondolkozott, de mivel a Magyar Állam és a főváros 1930-ban ingyen bocsátotta rendelkezésükre a telket, ezzel is elismerve a kertészek szorgos munkáját, kikötötték, hogy magyar építész alkalmazzanak. A Vágóhid utcai helyszín sem véletlen: a kertészek az egykori nagybani piac, a Haller mellett érezték otthon magukat (hali - bolgárul piacot jelent). Fontos szempont volt továbbá, hogy a piac és a templom közel legyenek egymáshoz.

A templom alkotója a századelő nagy építész Árkay Aladár. Munkásságában jelentős helyet foglal el a templomépítészet. Hét temploma közül a Vágóhid utcai bolgár templomot fejezte be utolsónak. Gyorsan haladtak a munkálatok.

Az építkezés költségeit teljes egészében a magyarországi bolgárok fedezték, adományaikból hetvenezer pengő gyűlt össze.

Ez az utolsó olyan bolgár templom, mely Európában épült, valamint a legnyugatibb fekvésű. Budapest egyetlen bizánci stílusú épülete.

A templom a magyarországi bolgárság összetartozásának megtestesítője, egy élő, tevékeny kisebbség szimbóluma. Az építészettörténetileg fontos műemlék egyben a bolgár ortodox egyház Közép- és Nyugat Európai egyházmegyéjének központja, Simeon metropolita székhelye. A templom a bolgár egyház szentjeinek, a szláv írásbeliség megteremtőinek – Szent Cirill és Metód – nevét viseli, akiket a római katolikus egyház Európa védőszentjeivé avatott. Az ortodox templom megépülésével a Középső- Ferencváros vált a bolgár kisebbség kulturális és szellemi központjává.

A Vágóhid utcában található művelődési házuk is.

14. kép Az elkészült templom, felújított tetőfedéssel¹⁷

¹⁷https://sites.google.com/site/szabadidoejg/_/src/1549967438175/2018-2019/budapest-szakkoer/aszentcirilllesszentmetodbolgarpravoszlavtemplom/Szent_Cirill_és_Metód_pravoszláv_templom.JPG (2019. 11. 20.)

Elhelyezkedés, környezet (beépítés)

A Vágóhid utca Budapest IX. kerületében található. összeköti a nagy forgalmú Üllői utat a Haller utcai kikötővel. Az utcától északra, kelet-nyugat irányba húzódik a szintén történelmi jelentőséggel bíró Haller utca, valamint nyugatról bekapcsolódik az észak-dél irányú Mester utca. Ezen utca közepén, a Fehér Holló utcával határos a Szent Cirill és Szent Metód Bolgár Pravoszláv templom telke. A szabadonálló beépítés miatt az épület a telek közepén helyezkedik el, hossz tengelye majdnem pontosan észak-dél irányba mutat (északnyugat-délkelet). Az alacsony áttört kerítés anyagában fém és terméskőből készült. Belül lépve a templom bejáratához egyenesen vezet a járda, mely az épületet is körbe futja. A templom előtt, és körül hangulatos rózsakert, valamint a helyi bolgárok múltjára finoman utaló lugas található.

Építőanyagok

A háromhajós tömeget vélhetően vasbeton szerkezet tartja, bár erről írásos dokumentum nem fellelhető, a korszakból kiindulva ez a kézenfekvő megoldás. A külső oszlopok és a lábazat műkő. A homlokzat egyrészt kváderben rakott terméskő, a torony, a kupola, valamint az árkádsor mögötti falak tavi kőporral vakoltak, fuga nélküliek.

Tömegalakítás

A tömeg megalkotásához előképeként Árkay a Bacskovoi kolostort, valamint az Alekszandr Nyevszkij-székesegyházat használta. A templom megépítésével, ez lett Európában a legnyugatibb bolgár ortodox temploma. Bulgáriai kolostorok hangulatát idézi, bizánci stílusú térrendszerben épült, emlékeztet a bazilika elrendezésére.

15. kép Alekszandr Nyevszkij-székesegyház, Szófia, Bulgária¹⁸

¹⁸<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/ad/AlexanderNevskyCathedral-Sofia-6.jpg/2560px-AlexanderNevskyCathedral-Sofia-6.jpg> (2019. 11. 20.)

16. kép Bacskovoi kolostor¹⁹

Térialakítás

A templom belső tereinek tervezésekor fontos szempont volt, hogy a liturgikus helyek építészetileg legyenek kijelölve és elválasztva.

Alacsony hajlásszögű, főhomlokzat felett kontyolt, egyébként sátoztetős tetőkialakítás jellemzi. Az oldalhajók és az oltár bár apszisokban végződnek, és felettük ennek megfelelően félköríves fedést kaptak, a nyeregtető is megjelenik, és oromfallal zárul. A tetőszerkezetből kiugrik a harangtorony és a kupola. Eredeti héjalása cserép volt, jelenleg viszont rézlemez fedéssel burkolták, melynek színe zöldes patinát vett fel az évek során.

Befogadóképessége 80 fő, ebből 60 ülőhely és 20 állóhely. Apszis nélkül a főhajó 21 m a keresztház 14,5 m hosszú, mind félköríves, 5 m átmérőjű apszissal záródik.

A keresztházas alaprajzot nyitott narthex előzi meg. A tömeg megformálásánál érvényesülnie kell a kettős szimbólumrendszernek: az épület szerkezete és formája a kozmikus, míg a falakat díszítő és egyéb képek az üdvtörténet szimbólum rendszerére utalnak. Horizontális irányban a templomhajó az előcsarnok és a szentély a mennyei szférák utal, míg vertikálisan az oldalfalak, az alsóbb részek a földre, a mennyezet a boltozatok és a kupola az égre utalnak. A templom előcsarnoka egy átmeneti teret képez, ide léphetnek be a hívek. A lelki megtisztulás is a bűnbánat jelképéül szolgál. A centrális térben a pap és a hívek együtt tartózkodnak ez a megvilágosodás helye.

¹⁹<http://www.bachkovskimanastir.com/cache/images/4241.jpg> (2019. 11. 20.)

A templom háromhajós terében kap helyet a kórus, valamint a centrális tér, ahol a liturgia ténylegesen végbemegy. A négyzetben helyezkedik el a kupola melyen tizenkét darab félköríves, hosszúkás ablaknyílás található.

A templom oldalára simuló árkádsorok miatt a mellékhajók szélessége a belső térben keskenyebb. Jobbról belemetsz egy lépcsősor, mely felvezet a haranghoz.

A főhajó apszisos záródása miatt félköríves szentély alakul ki. Ezt öt ablak világítja be.

Közvetlenül a narthex felett helyezkedik el, összesen egy harang kapott helyet benne. A torony alaprajza négyszögletes, főhomlokzat felőli oldalán három ablak található. A torony tetején lévő lanterna nyolcszögletű, magassága közel azonos az őt tartó toronyéval, átmérője viszont kisebb. Lapos kupolája gömbre állított keresztet tart. Minden oldalán félköríves megnyitások engednek rálátást a Szlezák László által öntött harangra, melynek súlya közel 120 kg, hangterjedelme Disz 2-21.

Korábbi képeken műkö burkolat látható, ma parketta borítás fogadja a betérőket.

17. kép Korábbi műkö burkolat²⁰

²⁰https://en.mandadb.hu/mandadb/webimage/5/1/3/8/1/0/pre_wimage/Vagohid_u_gk_templom0001_fedlap.jpg (2019. 11. 20.)

18. kép A templom jelenlegi állapota ²¹

A templom belseje letisztult, szobor nem található benne. Mivel eredetileg az ortodox templomban nincs ülőalkalmatosság, így a padosorok ebben a templomban nem jelennek meg. A bent lévő székeket csak később, külön engedéllyel helyezték el a főhajón belül az oszlopsorok mellett. A parkettát különböző méretű szőnyegekkel fedték, ugyanakkor mindegyikről elmondható, hogy zömében vöröses árnyalatúak. A falak fejmagasságig fa borítást kaptak, illetve egyszerű fehér vakolatot. A pillérek hasonlóképpen: a boltívig fával borított, ide függesztettek képeket, latin keresztet, illetve innen gyertyát imitáló kétkaros világítótestek nyúlnak a főhajó irányába. Az oldalsó apszisoltárokból a falburkolat előtt párkány lett kialakítva az ide helyezendő fotográfiai, gyertyák, kisebb kegytárgyak számára. A széksorokkal szemben kap helyt a kórus, majd az ikonosztáz, mely hagyományos három ajtós. Díszítettségében kék alapon arany keretezésbe foglalt szent képek, bibliai jelenetek.

²¹ <https://egyszazalekunk.files.wordpress.com/2019/04/bolgc3a1r-templom08.jpg> (2019. 11. 20.)

19. kép Hátterben az ikonosztáz és az oltár részlete²²

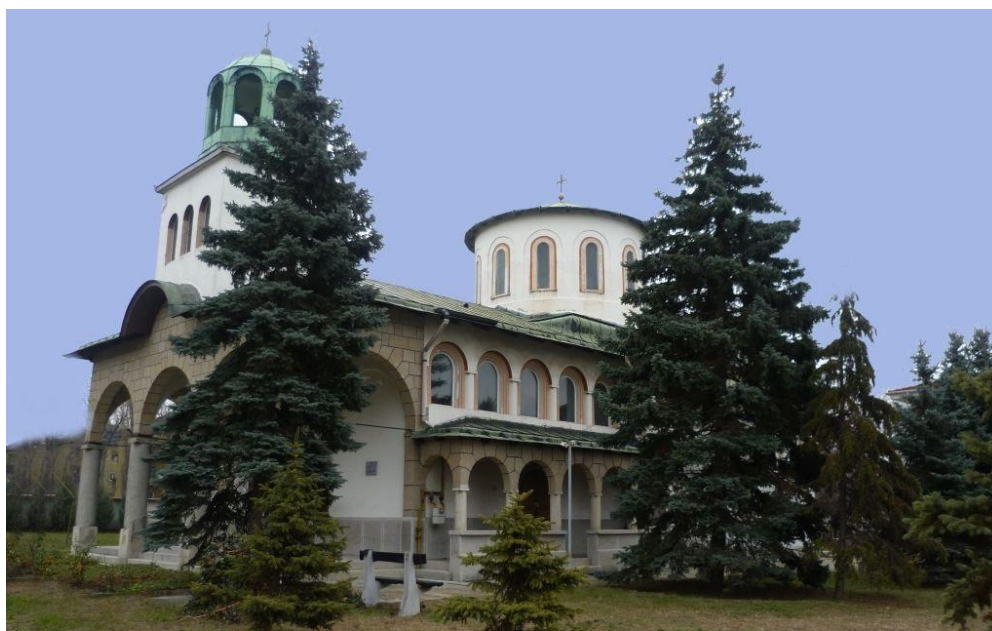
Homlokzat alakítás

Megjelenésében határozottan a kolostor alaprajzi elemeit idézi a templom. A székesegyháztól a letisztultságot és a hagyományos ortodox elemeket örökölte tovább Árkay. Mivel a templom meglehetősen kicsi, így a kolostor elemei jobban érvényesülnek. Hasonlóság például a narthex kialakítása, valamint az eredeti tetőfedés, ami cserép volt, a mostani rézlemez fedéssel viszont egyértelműbb a székesegyházra való utalás. Az alacsony hajlásszögű tetők kizárólag a kolostorra jellemzők. Az Alekszandr Nyevszkij székesegyház kialakításából jöhetett az árkádsorok megjelenítése az épület tömegében. A homlokzat burkolatához választott anyagok mind két előképből adódnak.

²² <https://egyszazalekunk.files.wordpress.com/2019/04/bolgc3a1r-templom07.jpg> (2019. 11. 20.)

20. kép Főhomlokzat²³

21. kép Árkádos kialakítás az épület tömegéhez igazítva²⁴

²³ <https://mapio.net/images-p/58076093.jpg> (2019. 11. 20.)

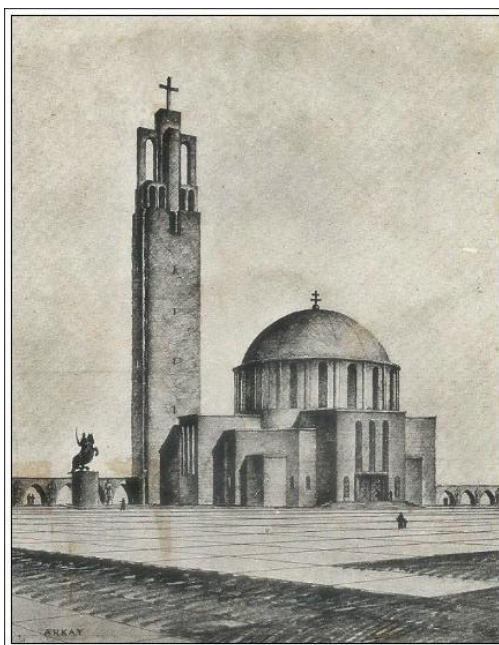
²⁴ <https://mapio.net/images-p/66256460.jpg> (2019. 11. 20.)

A mohácsi fogadalmi emléktemplom

Történeti áttekintés

A mohácsi fogadalmi emléktemplomot a mohácsi csata (1526. augusztus 29.) 400. évfordulójának emlékére építették. A belvárosi egyházközösség és a városi képviselő testület, azért döntött a templom építése mellett, mert a meglévő csatatéri emlékkápolna csak 300 fő befogadására volt alkalmas.

A templom építése páratlan nemzeti összefogással valósult meg. A nagy költségű építkezés költségeinek fedezésére számos országos gyűjtést szerveztek. E nemzeti összefogás emlékére egy-egy kg-os emlékföld-csomagokat helyeztek el a templom alapjába, háromezer magyar község, ötvenkét város és huszonöt megyeháza udvarából. A templom mielőbbi elkészülése érdekében az üveglakok és a padok elkészítéséhez szükséges összeget nagyrészt mohácsi lakosok gyűjtötték össze.

22. kép A tervezett templom²⁵

A katolikus templom tervezésére 1924-ben hirdettek tervpályázatot. A pályázatra 30 építési terv érkezett meg. A nyertes tervet Árkay Aladár (1868-1932) és fia, Árkay Bertalan (1907-1971) műépítész adta be, akik egy centrális jellegű, kupolás templomot terveztek. Az eredetileg benyújtott terv szerint a város központjába tervezett fogadalmi emléktemplom mellett egy emlékmű is állt volna, melyről Dr. vitéz Horváth Kázmér, az építő-bizottsága így nyilatkozott: *“Ez tulajdonképpen egy, a templomhoz csatlakozó hatalmas árkádsor, amelynek baloldalán az 1529-iki csata, jobboldalán az 1687-iki, u. n. II. mohácsi csata*

²⁵<http://theoldmohacs.blogspot.com/2012/03/fogadalmi-templom-terve-es-kivitelezese.html> (2019. 11. 20.)

*emlékét örökíti meg.*²⁶ A terven felismerhető, a szintén Árkay tervezte győri Gyárvárosi templom néhány jellemzője: az aszimmetrikusan elhelyezkedő torony, a torony részletei, és a homlokzatra tervezett jellegzetes kőburkolat.

Az alapkőelhelyezésre 1926. augusztus 22-én került sor, Gróf Zichy Gyula kalocsai érsek vezetésével. Az eseményen Magyarország kormányzója, Horthy Miklós is jelen volt, az ünnepi beszédet Magyarország kultuszminisztere, Klebelsberg Kuno tartotta. A templom alapkővének lehelyezése a Horthy-korszak egy fontos emléknapjának tekinthető. Az esemény jelképe volt annak, hogy hosszú és kitartó küzdelem után is, de képes egy vesztes ország is újra talpra állni. A mohácsi csatára való megemlékezésért az alapkőben irattekercset helyeztek el, amin 22.500 hívő neve állt, akik aznap szentáldozásukat a mohácsi csatában elveszettekért ajánlották fel.

Az építkezés kezdete azonban az alapkőelhelyezés után pénzhiány miatt váratott magára, hiába szerveztek több országos gyűjtést és bocsátottak ki téglajegyeket. Árkay Aladár számtalanszor áttervezte a fogadalmi emléktemplomot a költségek csökkentése érdekében, az eredetileg benyújtott pályaterv megvalósítása közel egymillió pengőbe került volna.

Az építkezés végül 1929-ben kezdődött meg.

A fogadalmi emléktemplom elkészültét Árkay Aladár már nem élte meg. Halálának okán Árkay Bertalant bízták meg a hátralévő munkálatokkal, így egy módosított, modernebb bizánci stílusú templom épülhetett meg.

A mohácsi fogadalmi emléktemplomot 1940. augusztus 29-én szentelte fel Virág Ferenc pécsi megyés püspök. A templom védőszentjévé Szűz Máriát választották.

A templom 1989 óta műemlék.

Elhelyezkedés, környezet (beépítés)

A Fogadalmi templom Mohács központjában, a Széchenyi téren található, könnyen megközelíthető helyen. A templom bejárata egy nagy befogadóképességű parkolóra nyílik.

²⁶ http://acta.bibl.u-szeged.hu/5086/1/belvedere_2006_007_008_070-082.pdf 5.oldal
(2019. 11. 20.)

23. kép Külső kép a templom jelenlegi állapotáról²⁷

Építőanyagok és szerkezet

A templom az ország első betonhéjazatú építménye, falai 60 cm vastag betonból készültek. Oldalfalai ívesek. A terek fedése a Városmajori Jézus Szíve Plébániatemplomhoz hasonlóan alulbordás monolit vasbeton födémmel történt.

Kupolája faszerkezetű, réz fedésű, belülről parafával hőszigetelt. Ez a megoldás az adott korban forradalmi megoldásnak számított.

Homlokzata karakteres kőburkolattal díszített, melyet az ólomüveg ablakok szakítanak meg. A kupola üveglakokai muránói üvegből készültek.

Az árkádok a templomtól eltérően vakolt felületűek, födémük fagerendás födém.

A belső térben visszatérő anyag a tölgyfa, ebből készültek a padok és az orgona melletti falon található hatalmas feszület.

Tömegalakítás

A templom, az Árkay Aladár halálát követő áttervezése során sem változott alapkoncepciójában: a megépült templomot az eredeti tervvel megegyezően centrális, nyolc

²⁷https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/0e/Moh%C3%A1csi_Fogadalmi_templom_%28by_Pudelek%29.JPG/800px-Moh%C3%A1csi_Fogadalmi_templom_%28by_Pudelek%29.JPG (2019. 11. 20.)

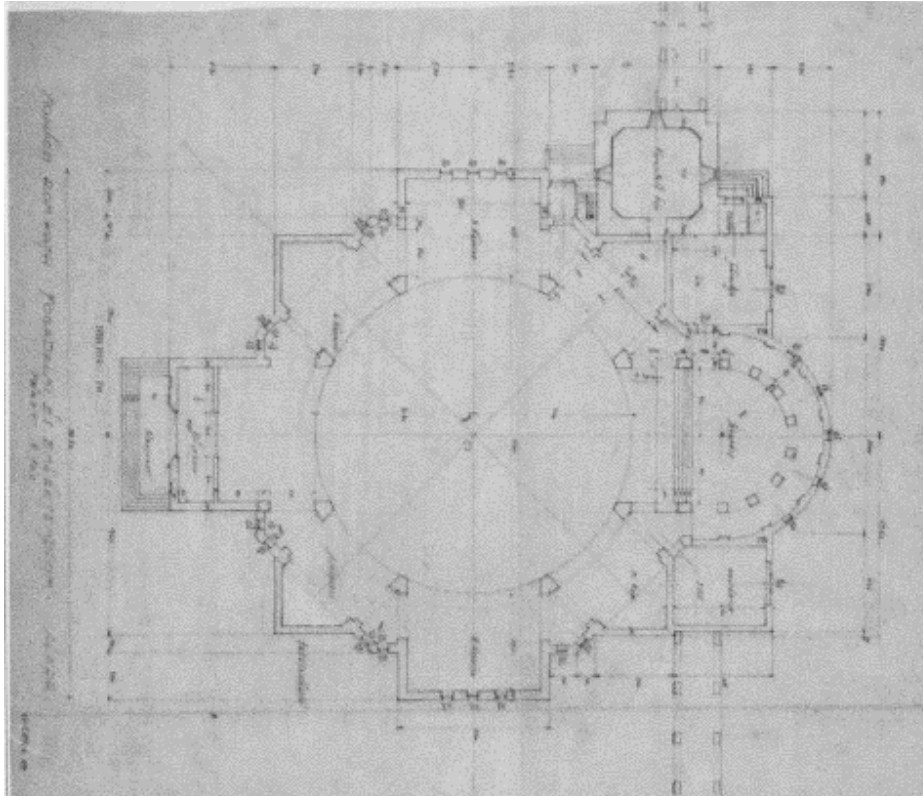
irányban bővített, kupolával fedett tér jellemzi. Azonban számos kisebb változás felfedezhető: Árkay Bertalan tervén már nincsenek rajta a sztalaktitboltozatok és az áttört kőrácsok, masrabiák: az Árkay Aladár tervezte iszlám elemeket viselő templomból a fia egy bizánci jellegű templomot valósított meg. Az elkészült épület a kezdeti tervekhez képest feszebb főhomlokzatú, tömege kockaszerűbb, mindez ráerősít a bizáncias jellegre. Ennek azonban ellentmond a tervekben megjelenő, a Városmajori Jézus Szíve Plébániatemplomhoz hasonló tornya, bár a fogadalmi emléktemplomnál az áttört sisaképitmény félköríves nyílásokkal jelenik meg. A torony aszimmetrikus elhelyezése, a karakteres travertin burkolat a Győri Jézus Szíve Katolikus Templomra utal.

A templom mellett árkádsor található. Valószínűsíthető, hogy Árkay Bertalan a városmajori tanulságok alapján helyezte el oly módon, hogy az árkádsor nem a főhomlokzatnál csatlakozik a tömeghez, így az épületet szoborszerűen emeli ki. A baloldali árkádsor huszonöt oszlopon nyugszik (ennyi vármegyéje van a csonka Magyarországnak). Az eredeti tervek boltívein a vármegyék címerei lettek volna láthatóak, oszlopaihoz a mohácsi csatában elesett hadvezérek egy-egy, reliefszerű szobra támaszkodott, az árkádsor közepén egy lovasszobor állt volna, II. Lajos királyt ábrázolva. Végül csak 1937-ben épült meg az árkádsor, azonban a címerek, a reliefek és a lovasszobor nélkül. 1960-ban lemondtak az emlékhelyé nyilvánításáról, ekkor ugyanis Mohácstól nem messze régészeti ásatásokban a csatához köthető tömegsírokat tártak fel, így az emlékhelyet itt hozták létre.

Téralakítás

A fogadalmi emléktemplom alapterülete 1227 m²-re becsülhető, mely 3600 fő befogadására alkalmas, bizánci stílusú, centrális tér.

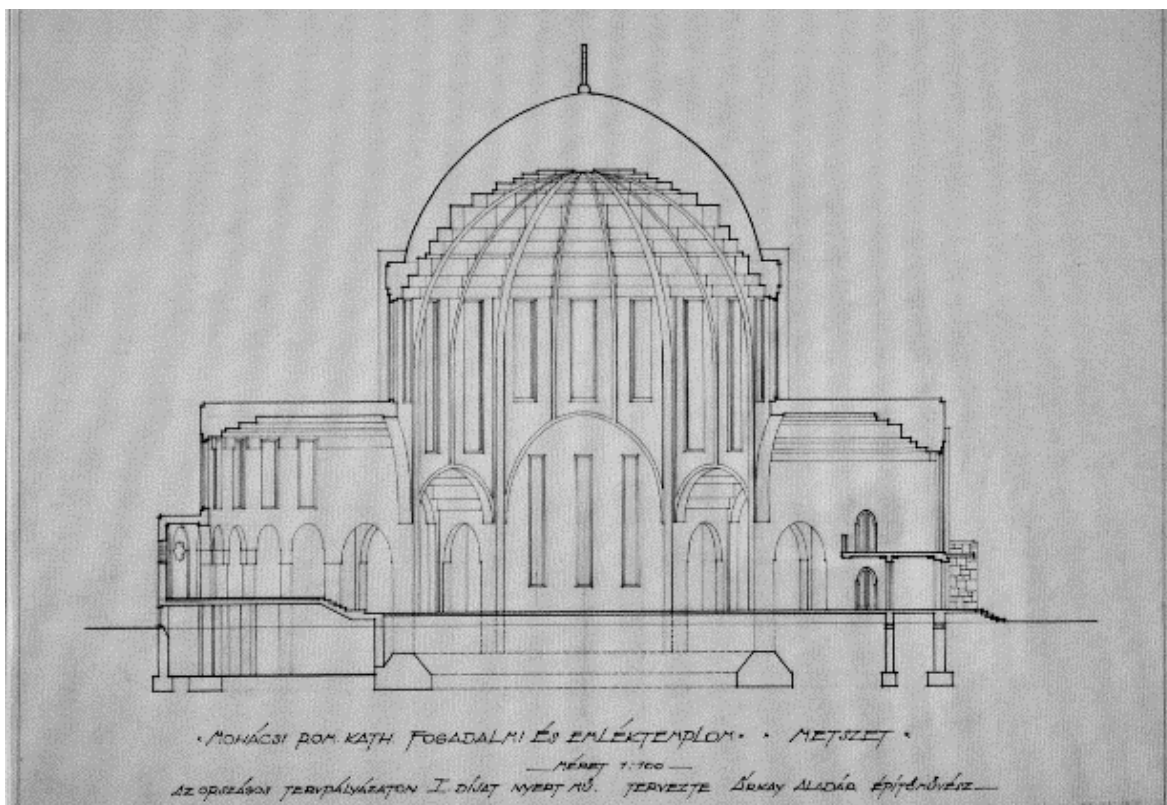
A templomba egy endonarthexen keresztül tudunk bejutni. A központi teret tambur nélküli félgömb-kupola fedi. Ehhez a térhez kapcsolódnak a főtengelyek irányában térbővületek, a főbejárattal szemben pedig egy szentély, melyet szentélykörüljáró vesz körül. Ez a szentélykörüljáró felfogható egyfajta utalásként a longitudinális terekre: a szentély körüli oszlopsorral fordul át a longitudinális tér háromhajós elrendezése. A háromhajós jelleg azonban csak a szentélyre korlátozódik. Az átlós tengelyek irányában téglalap alaprajzú terek kapcsolódnak, így létrehozva egy nyolcszögletes körüljárót a görögkereszt száraival.

24. kép a templom alaprajzi elrendezése²⁸

A templom vezérmotívumának a kupolát tekinthetjük. A 30 m magas, 20 m széles kupola nonfiguratív ábrákkal díszített ablakai Michael Gaussling német üvegművész munkái alapján készültek, 1984-ben. Tetején apostoli kereszt található. A kupola nem reneszánsz ihletésű, nem tamburon ül, hanem a kívülről dobnak tűnő felszerkezethez képest süllyesztett, a félkör alapköre a térbővületek nyílásíveinek záradéknál helyezkedik el. A kupola ablakai a kupolába metsződnek bele. Az ablakok félköríves záródásai a kupola felületében kétszer görbült áthatási élt eredményeznek. Az ablakok ilyen elhelyezése az Hagia Sophia székesegyház kupolájára utal. Egy későbbi tervváltozatban jelent meg a kupola egy újabb eleme, a kupola tetejére elhelyezett királyi korona nagytöltött mása. Ez az elem később elvetésre került, nem valósult meg.

²⁸ Kiscelli Múzeum levéltári gyűjteménye

25. kép Metszet²⁹

Az épület megjelenésének visszatérő eleme, hogy az egyes szerkezetekben lejátszódó erők nem láthatóak, így a kiváltók, nyílásáthidalók tektonikus megjelenése nem jellemző az épületre. A könnyedség érzetét kelti a kupola alapköre-, és a mellékterek hevederíveinek záradékai találkozásánál is, holott erre az áthidalásra nehezedik a jelentős faltömeg és az alulbordás vasbeton födém is.

A fogadalmi emléktemplomon látható, szenteket ábrázoló, impozáns üvegablakok a gótikus székesegyházakra emlékeztetnek. Az üvegablakokat Johann Hugó pécsi üvegfestő készítette, Árkay Bertalan felesége, Árkayné Sztéhlo Lili (1897-1959) tervei alapján. A földszinti oldalfalon található üvegablakok Jézus szenvedésének tizennégy állomását (a Keresztút stációt) ábrázolják.

A kapu felett Kisfaludy Károly sorai láthatóak, melyek a mohácsi csata veszteségeire emlékeztetnek: *“Hős vértől pirosult gyásztér, sóhajtván köszöntelek, nemzeti nagylétünk nagy temetője, Mohács!”*³⁰

A templombelső egyik legnagyobb művészeti értékei, a mozaikképek, szintén Árkayné Sztéhlo Lili tervei alapján készültek, 1952 és 1956 között.

A padlón piros mozaikok láthatók, ezek jelképezik a véres csatateret. Szintén a padlón a padok között látható fekete kereszt is szimbolikus jelentésű. E fekete kereszt jelképezi a

²⁹ Kiscelli Múzeum levéltári gyűjteménye

³⁰ http://acta.bibl.u-szeged.hu/5086/1/belvedere_2006_007_008_070-082.pdf
(2019. 11. 20.)

tizenöt évig tartó harcokat, szenvedéseket, a körülötte elhelyezkedő, ezen éveknek megfelelő számú fehér kereszttel. A fehér szín itt a nemzet szabadulásába vetett hitet, reménységet szimbolizálja.

A beltérben elhelyezett padok tölgyfából készültek, Árkay Bertalan tervei alapján Magos Sándor és Hoffmann Gyula mohácsi asztalosmesterek készítették. Ezeket öleli körbe a Szent István-, Szent László-, Szent Margit- és Szent Imre oltár és kápolna.

A templomban számos szobor található. A főoltáron helyezkedik el a Madonna-szobor, a Mohácsi templom Boldogasszony szobra (XVI. század). Az orgona menti falon, a bejáratnál balra a Magos Sándor készítette hatalmas tölgyfa feszületet helyeztek el, a nagynyárádi fakeresztről származó korpusszal. A tölgyfa feszület közelében található az 1948-ban elhelyezett Kis Szent Teréz szobor.

A templombelsőt díszíti Dorfmeister István festménye, valamint Takács István freskója. Utóbbi a mohácsi Boldogasszony szobor török előli menekítését (1526. augusztus 30.) és az 1956-ban történt visszahozatalát örökíti meg.

Homlokzatalakítás (külső tér)

Az elkészült épület homlokzata kockaszerűbb, letisztultabb az eredeti, Árkay Aladár készítette tervekhez képest.

A süllyesztett kupolát közrefogó „áldob” függőleges lizénákkal tagolt, köztük helyezkednek el a kupolába metsző félköríves záródású ablakok. A kupola külső borítása rézből készült, felületén a függőleges lizénák folytatásaként bordák jelennek meg. Tetején apostoli kereszt került elhelyezésre.

A nyílászárók kiosztása harmonikus arányú, egységes formavilágú. Ablakai félköríves záródású ólomüvegből készültek. A főbejárat feletti három ablak arányai a vertikálitást hangsúlyozzák a főhomlokzaton.

Bejárata egyenes záródású, a béli kapukra utaló díszítéssel.

A szakrális építészetben kialakult fontos jelkép a kőburkolat használata, mely az egyház ezeréves történetére, átvitt értelemben a teremtésre utal. Ezt a jelképet használva és a Városmajori Jézus Szíve Plébániatemplom tanulsága alapján a fogadalmi emléktemplom burkolata is travertinből készült.

Összehasonlító térelemzés

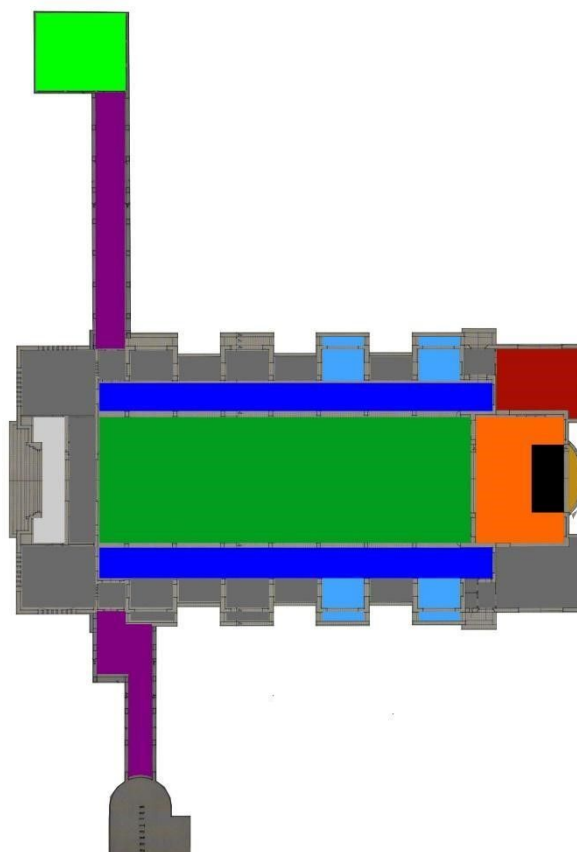
Árkay Aladár és Árkay Bertalan négy templomát, a városmajori Jézus Szíve Plébániatemplomot, a győri gyárvárosi Jézus Szíve Plébániatemplomot, a ferencvárosi Bolgár Ortodox Templomot és a mohácsi Fogadalmi Emléktemplomot külön-külön elemeztük, majd téralakítás, térkapcsolatok, homlokzatalakítás és anyaghasználat terén összehasonlítottuk őket. Összehasonlításunk által a következőkre jutottunk:

- Csak a ferencvárosi épült bolgár ortodoxnak, a többi római katolikus templom.
- Mind a négy épület alapvetően additív, azonban a mohácsi templomon található divízióra utaló elemeket is.
- A tornyok helyzete nem szokványos, de minden esetben hangsúlyos. Városmajori templomnál különálló magas torony található, a győrinél szintén magas és a bejáráshoz közel, bal oldalon helyezkedik el. Mohácsinál az épület bal oldalán hátra lett tervezve egy nagy díszes torony, de pénzhiány miatt jelenleg egy letisztult egyszerű alacsony tömb áll a harangtorony helyén. Ferencvárosi esetében a narthex fölött emelkedik ki a főhomlokzat szerves, ünnepélyes részeként, mely szimmetrikusan tengelyben helyezkedik el.
- Lanternaszerű elemek a gyárvárosi templom szentélye felett és a ferencvárosi templom tornyán jelenik meg. A városmajori templomnak a teteje, a lépcsős süveg tekinthető a lanterna leszármazottjának.
- A ferencvárosi templom tömegének közvetlen része az árkád, a többinél városi térformáló szerepet tölt be, applikátumként került az épülethez. A városmajori templomnál két külön árkádsor jelenik meg, egy a harangtoronyhoz, másik a kistemplomhoz vezet. A mohácsi templom esetében 'L' alakban az oratóriumhoz csatlakozik, míg a gyárvárosinál a főhomlokzathoz csatlakozva kerítést képez.
- Longitudinális jelleg mindegyik épület esetén megjelenik, viszont kereszttengety csak a centrális tereknél található.
- Mindegyik épület esetén narthexen keresztül juthatunk be az épületbe. A mohácsi templomnál ez endonarthexként, a másik háromnál exonarthexként jelenik meg.
- A longitudinális terek közül a városmajori templom nyolc travéében, míg a gyárvárosi templom hét travéében tagolódik.

- A győri kivételével mindegyik szentély apszisokkal záródik, ezek megvilágítása minden esetben öt ablakkal lett megoldva. A ferencvárosi templomnál keresztháza is félkörívesen záródik.
- A mohácsi templomnál négy + kettő szimmetrikusan elhelyezett oltárfülke található. A győri és a városmajori templom esetében az oltárfülkék tömege az oldalhomlokzat síkjából kiugranak. A ferencvárosinál a kereszthajó apszisos végződéseiben alakulnak ki a félköríves záródású fülkék.
- Mind a négy templom homlokzatburkolata természetes kő, ám a városmajori templomot eredetileg kőburkolat nélkül tervezték.
- A centrális templomoknál a főhomlokzaton a főbejárat felett három íves záródású hasonló egységben tervezett ólomüveg ablakok vannak. Ezek a mohácsi templomnál a vertikálitást, míg a ferencvárosi templomnál a horizontalitást hangsúlyozzák a homlokzaton.
- A városmajori templomnál az oldalhomlokzaton lévő nagy nyílások félköríves záródása absztraháltabb formában jelenik meg, míg a gyárvárosi templomnál hagyományosnak tekinthető.
- A mohácsi templomnál az „áldob” lizénákkal tagolt, mely a gyárvárosi templom oldalhomlokzatán támpilléreket idézve jelenik meg.
- A gyárvárosi templomnál a bejárat fölött lépcsős béllet jelenik meg az ablakon, ugyanakkor a városmajori templomnál a félköríves kapu bélletes.
- A tetőfedés a gyárvárosi templomnál eternitpala, a városmajori templomon a lapostető bitumenes lemezfedéses, a mohácsi és ferencvárosi templom jelenleg rézfedéses.

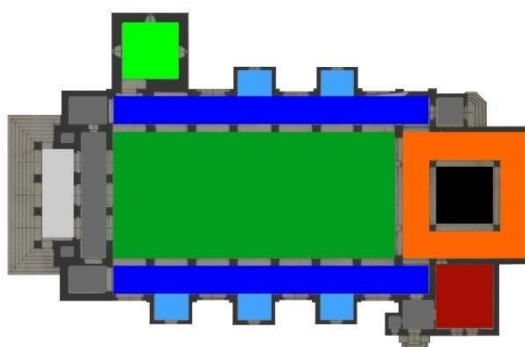
Diagramok

Győri gyárvárosi Jézus Szíve Plébániatemplom (1929)

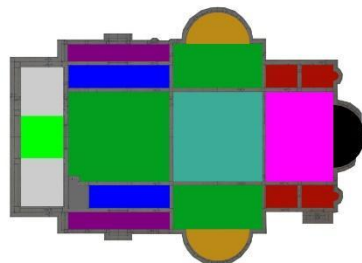

- ÁRKÁDSOR
- HARANGTORONY
- EGYÉB TEREK
- FŐHAJÓ/KERESZTHAJÓ
- MELLÉKHAJÓ
- NARTHEX
- OLTÁRFÜLKE
- SZENTÉLY
- OLTÁR
- APSZISOS TÉR
- SEKRESTYE

Városmajori Jézus Szíve plébániatemplom (1932-1933-1936)

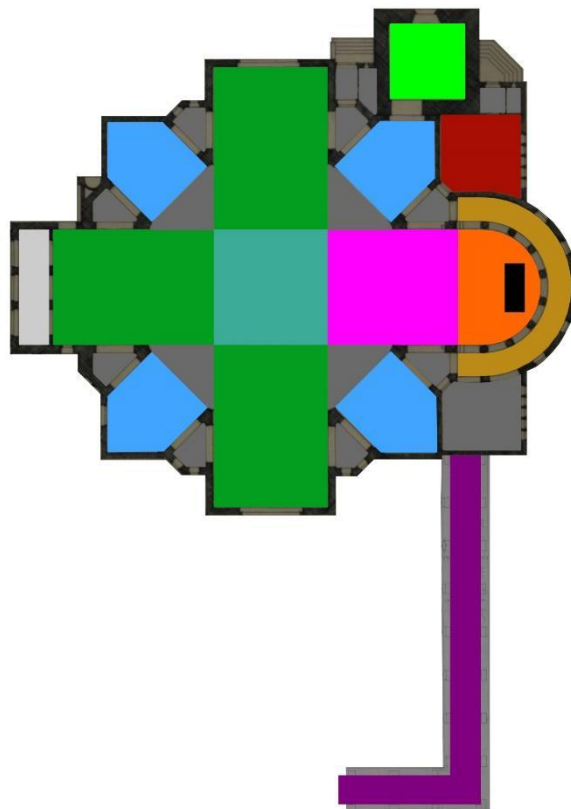

A ferencvárosi ortodox templom,
Szent Cirill és Szent Metód Bolgár Pravoszláv templom, Budapest (1931)

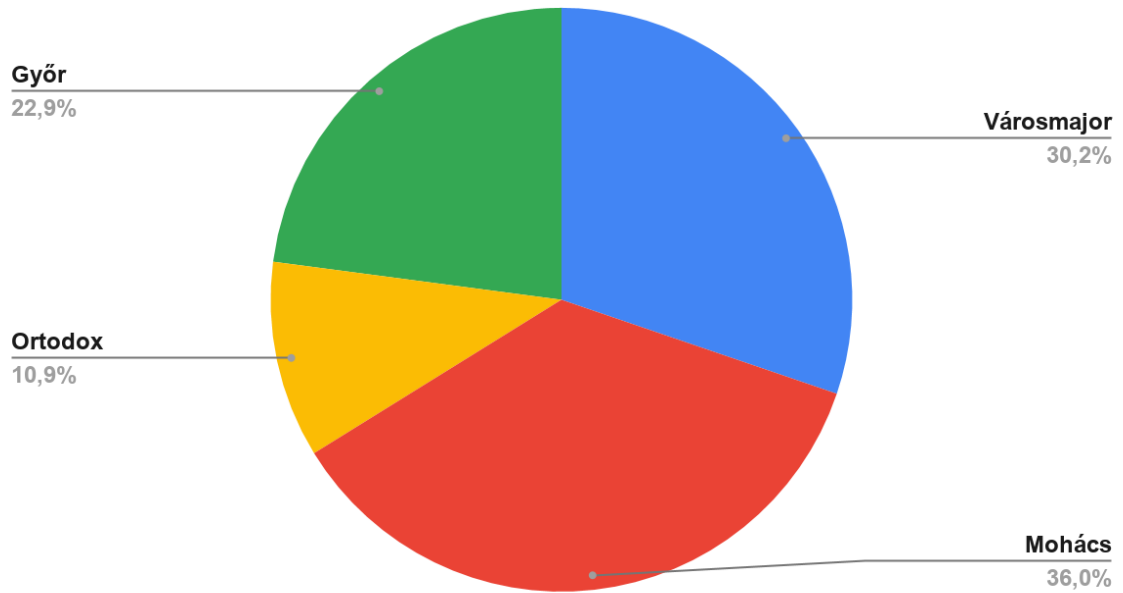
- ÁRKÁDSOR
- HARANGTORONY
- EGYÉB TEREK
- FŐHAJÓ/KERESZTHAJÓ
- MELLÉKHAJÓ
- NARTHEX
- OLTÁRFÜLKE
- SZENTÉLY
- OLTÁR
- APSZISOS TÉR
- SEKRESTYE
- KÓRUS
- NÉGYEZET

A mohácsi fogadalmi emléktemplom (1926-1929-1940)

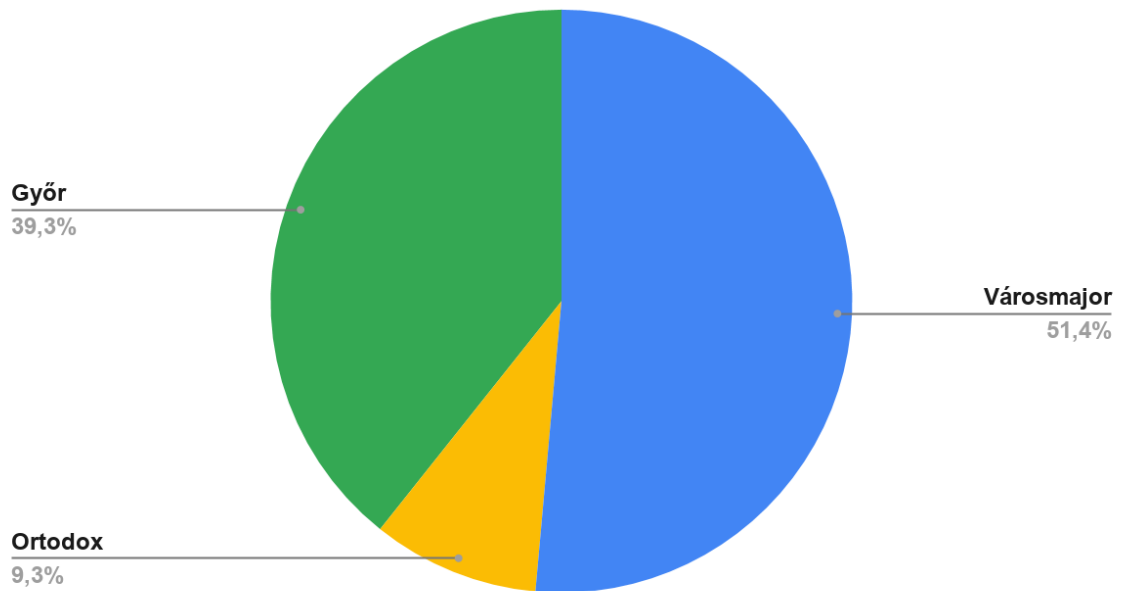

Helyiségek alapterületeinek egymáshoz viszonyított arányai

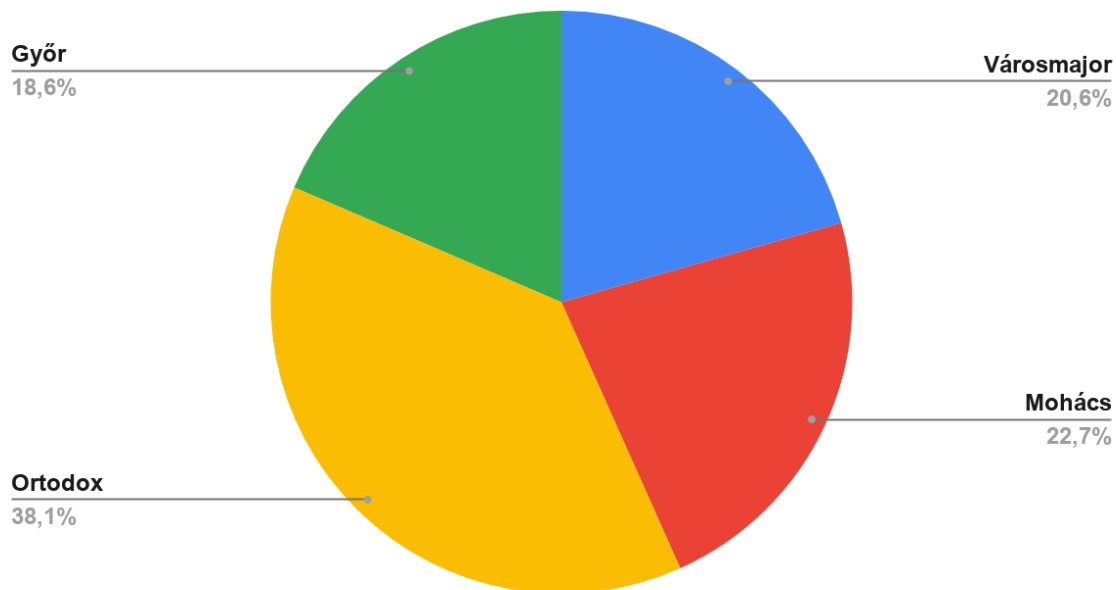
főhajó(k)

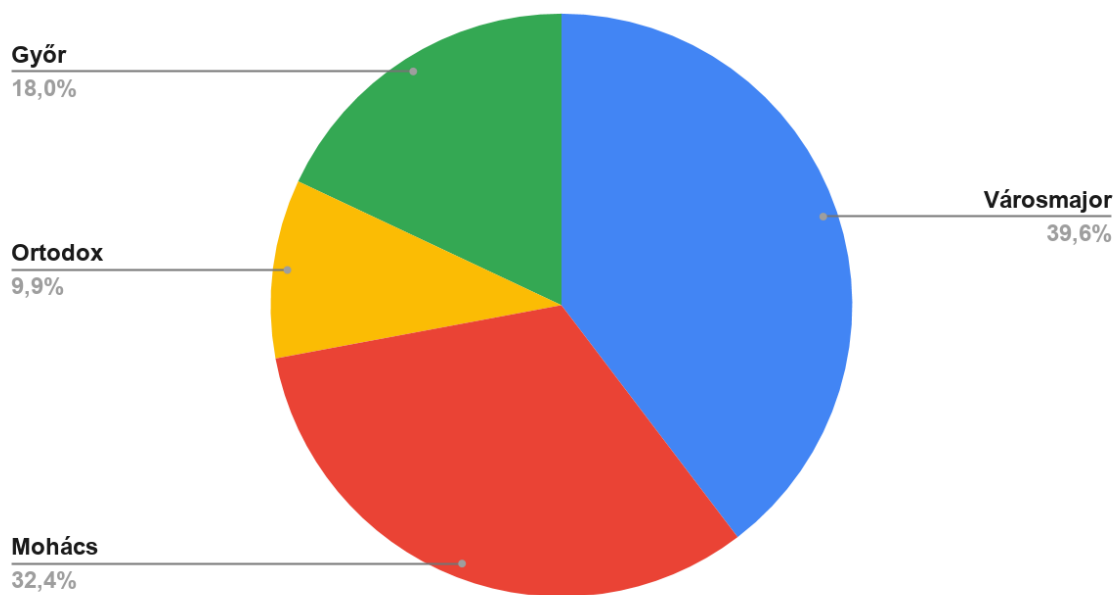
mellékhajó(k)

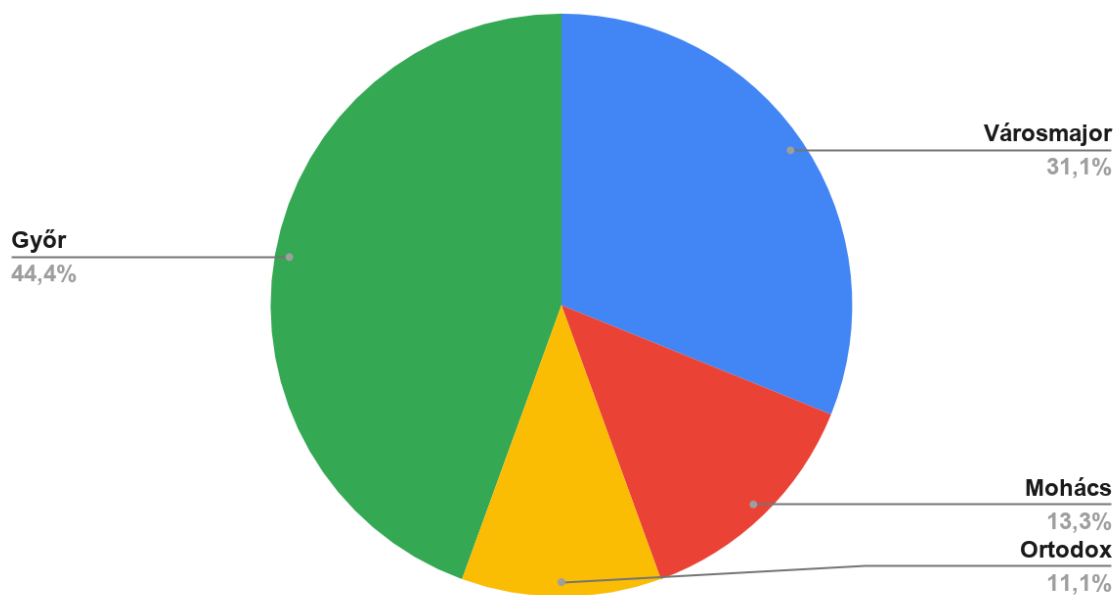
narthex

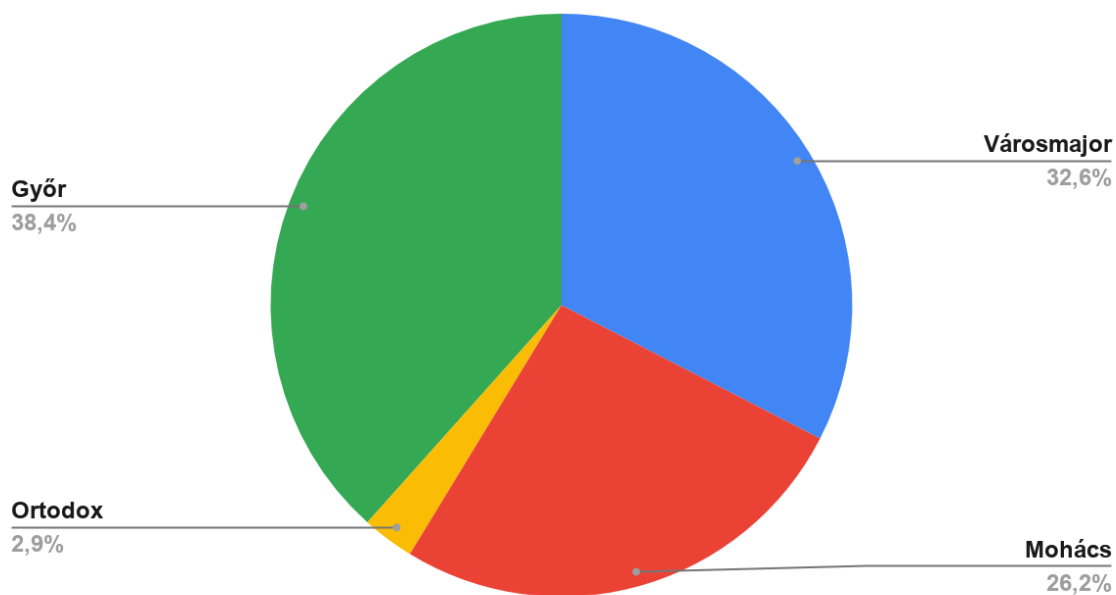
torony

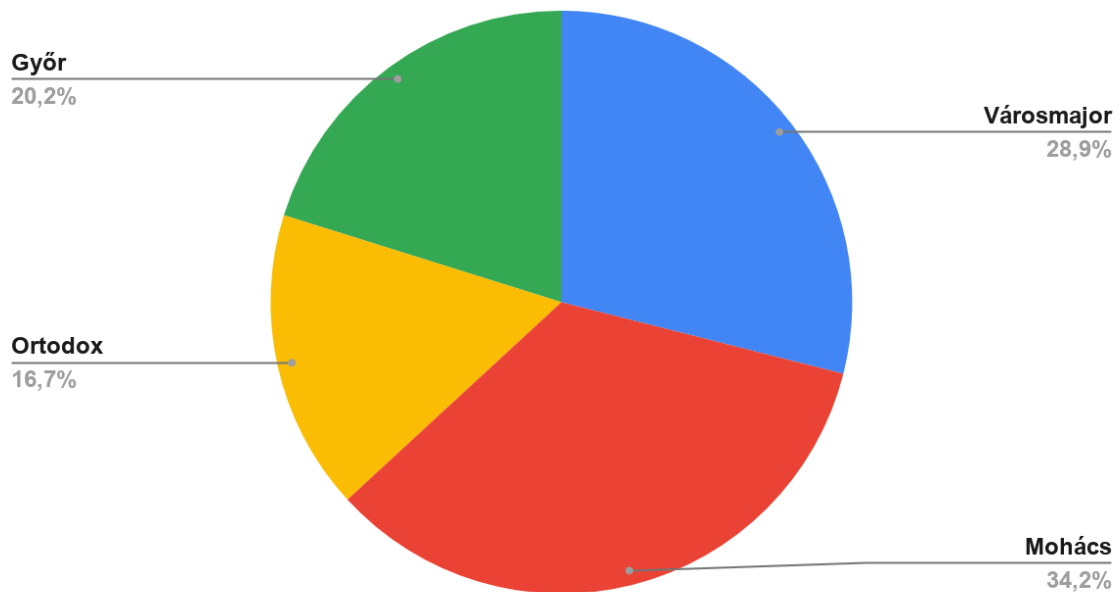
oltár

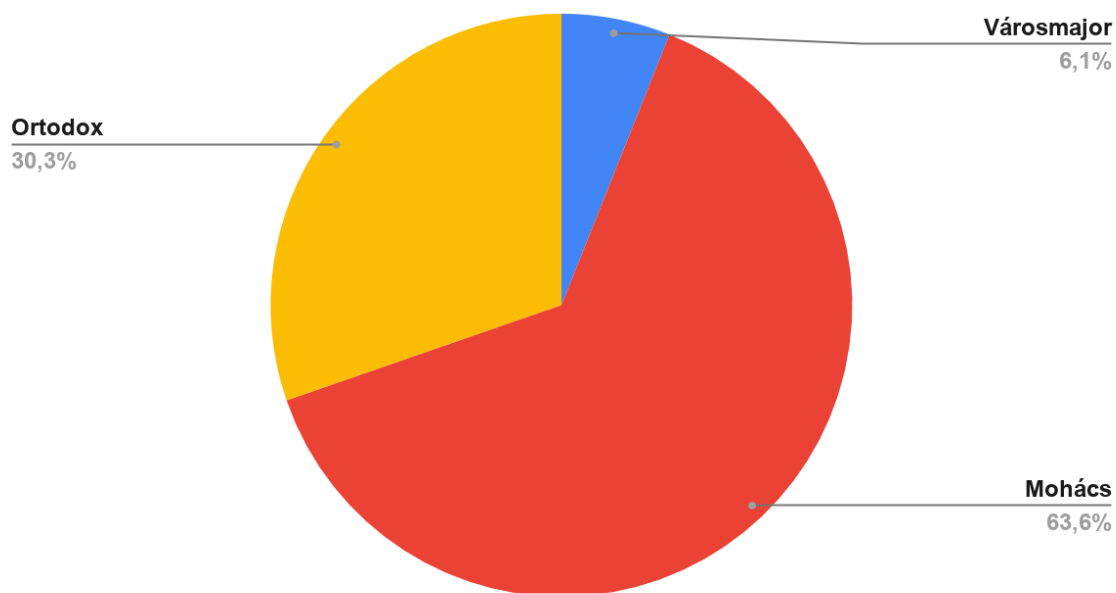
szentély

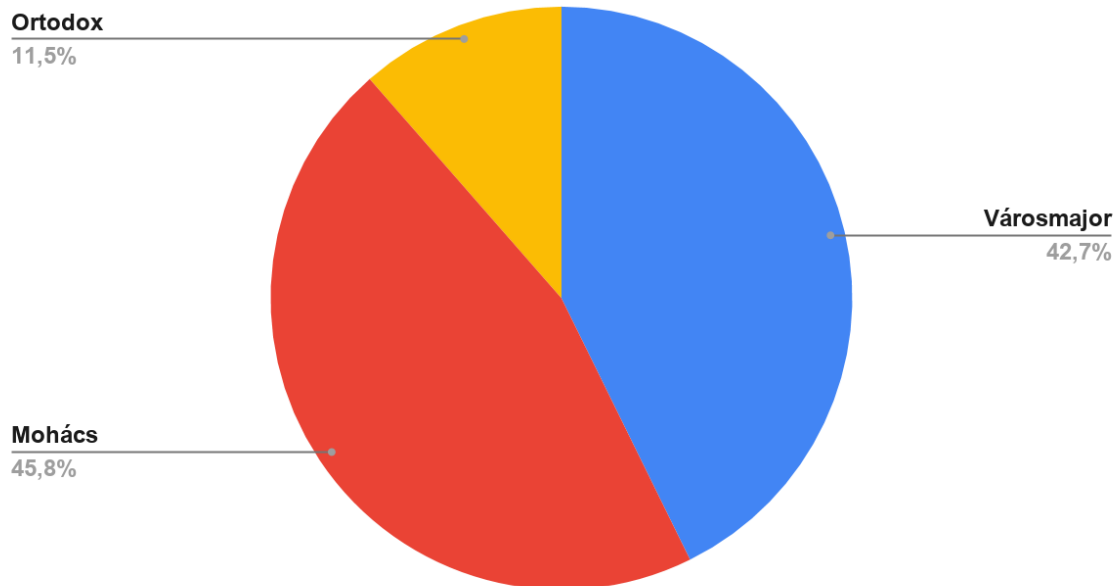
sekrestye

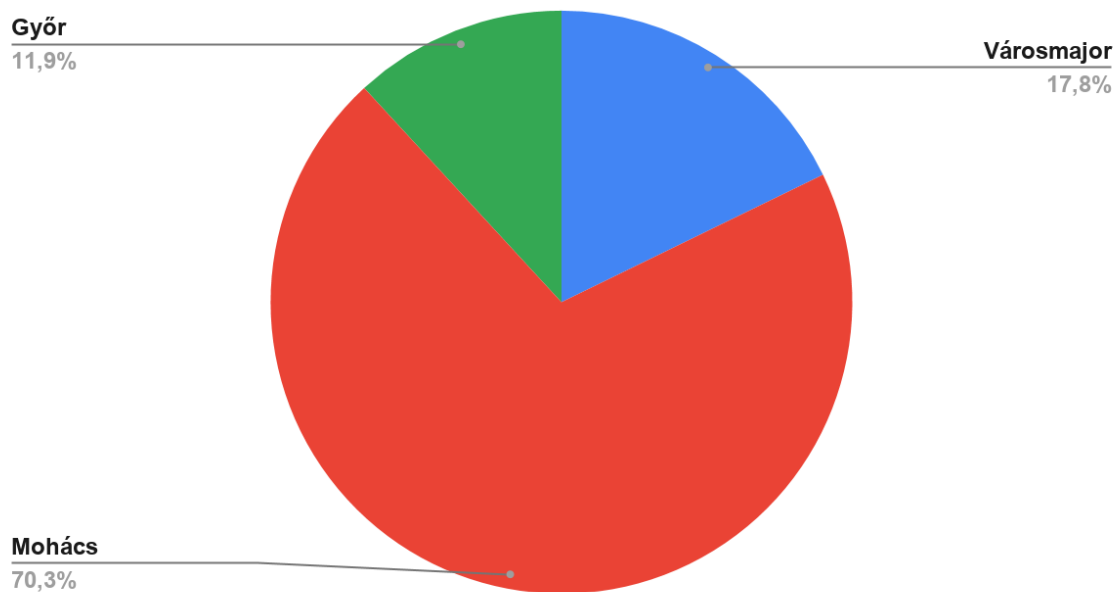
apszis

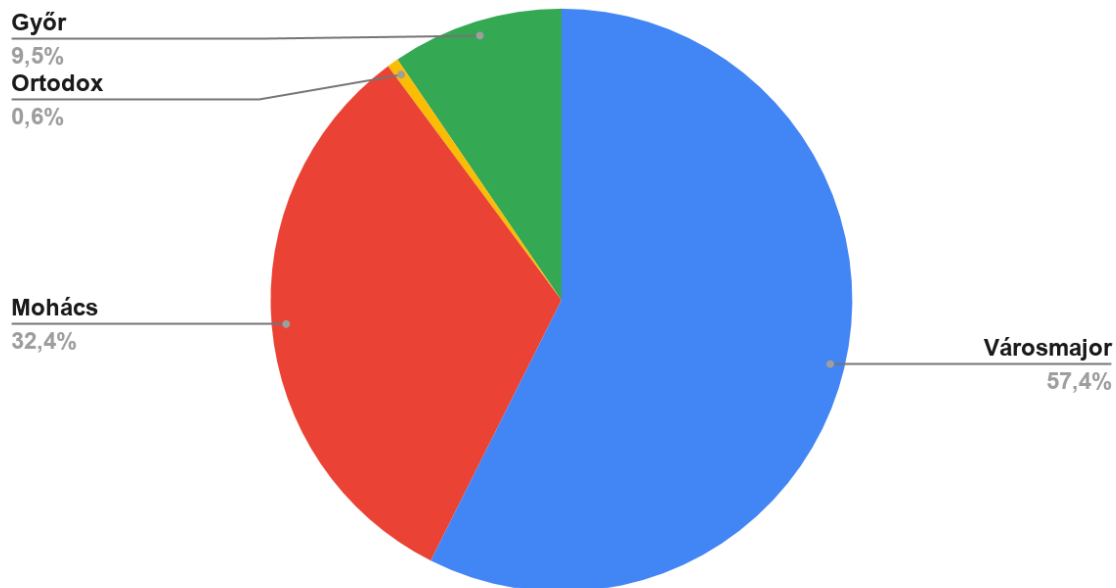
árkád(ok)

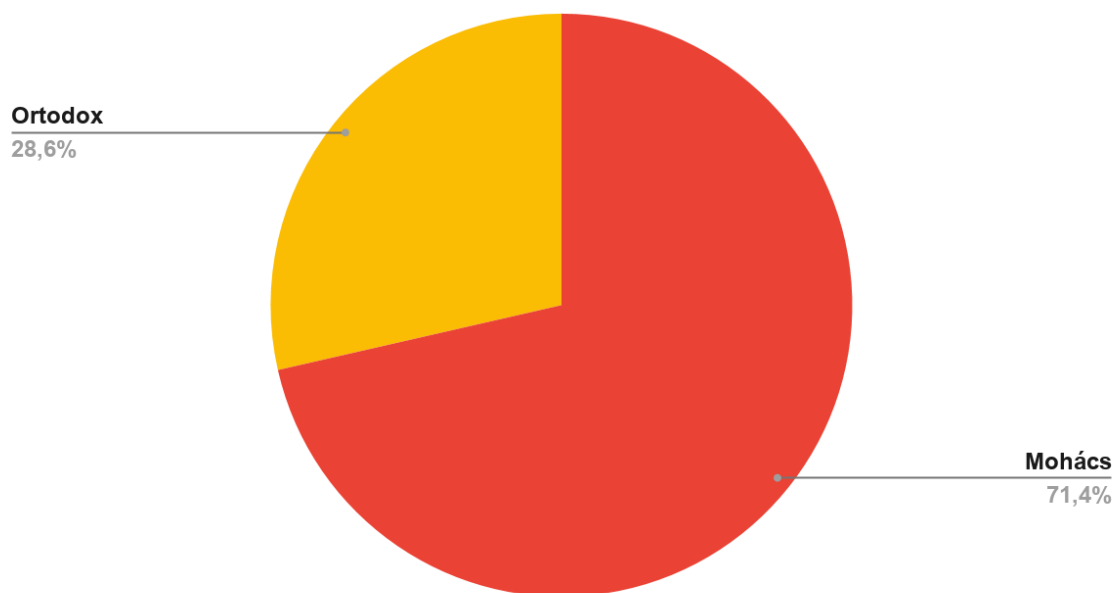
oltárfülke(k)

egyéb terek

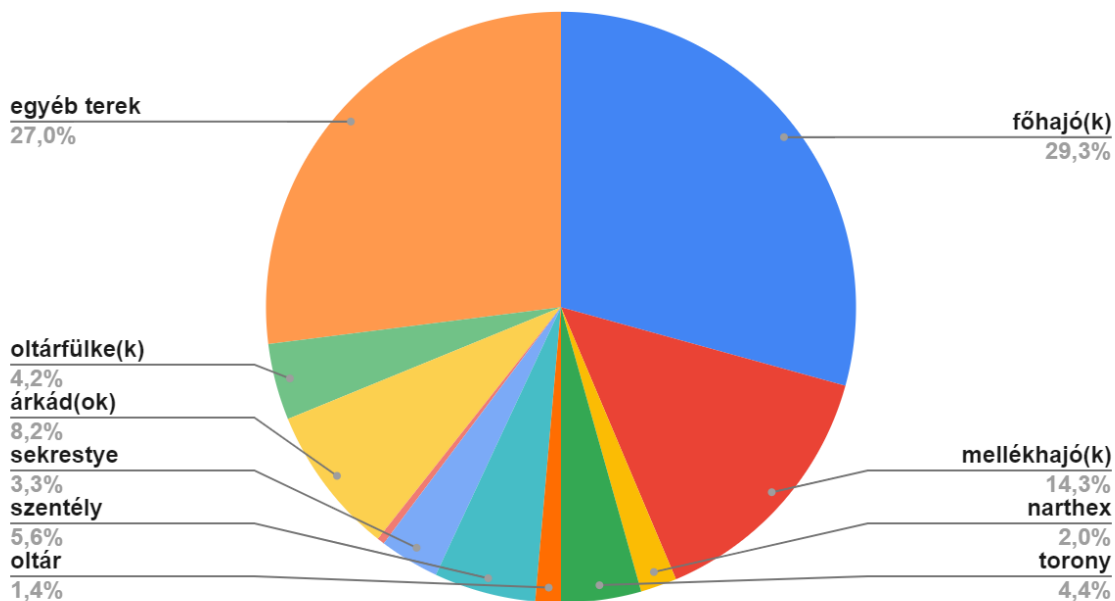

kórus

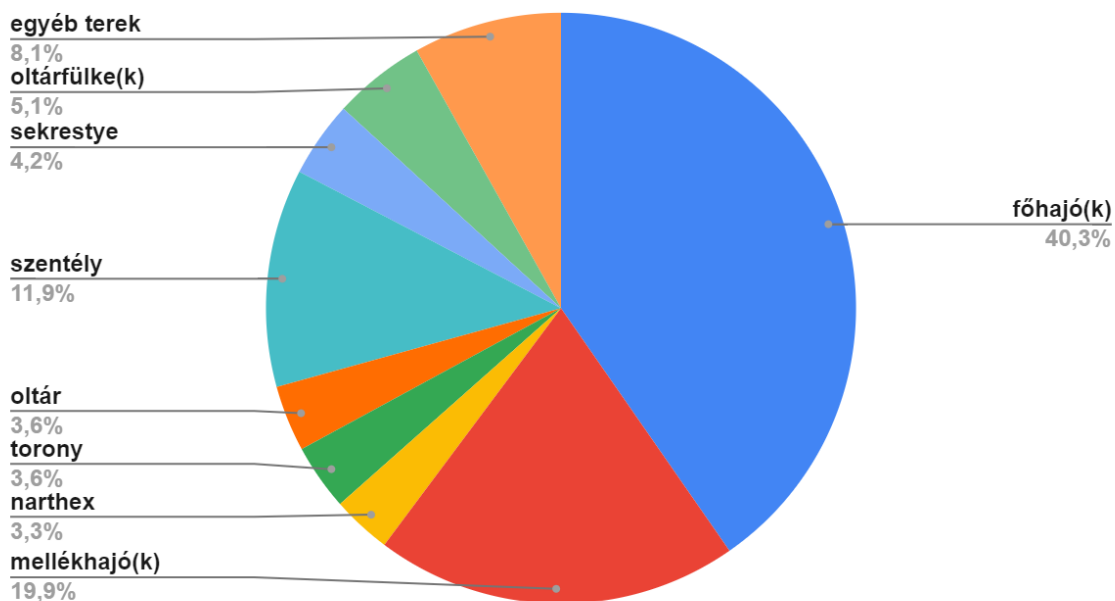

Helyiségek alapterületeinek arányai az épületeken belül

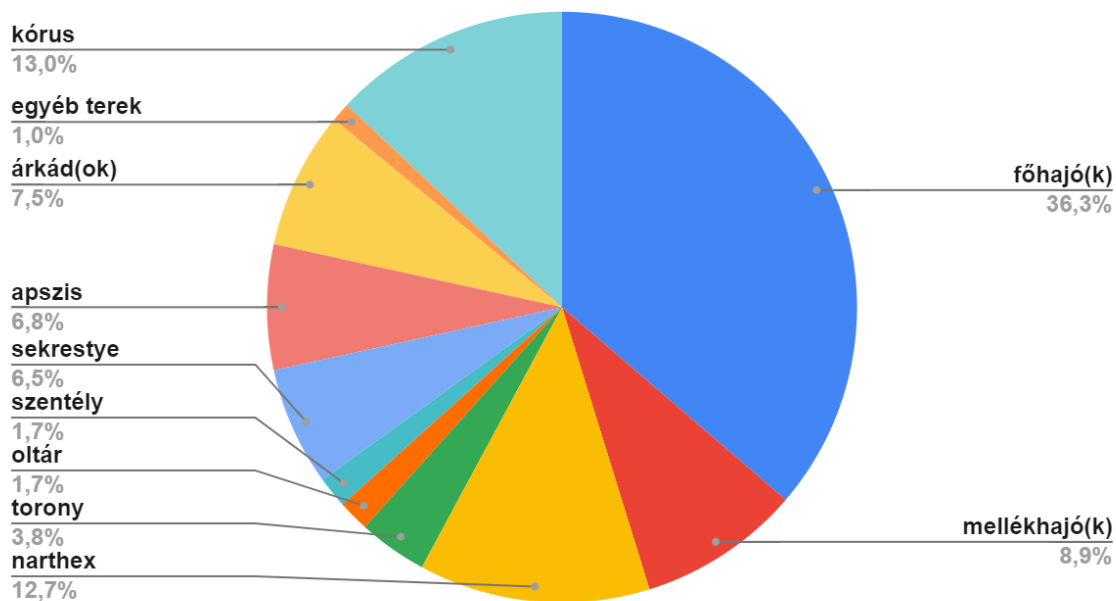
Városmajor

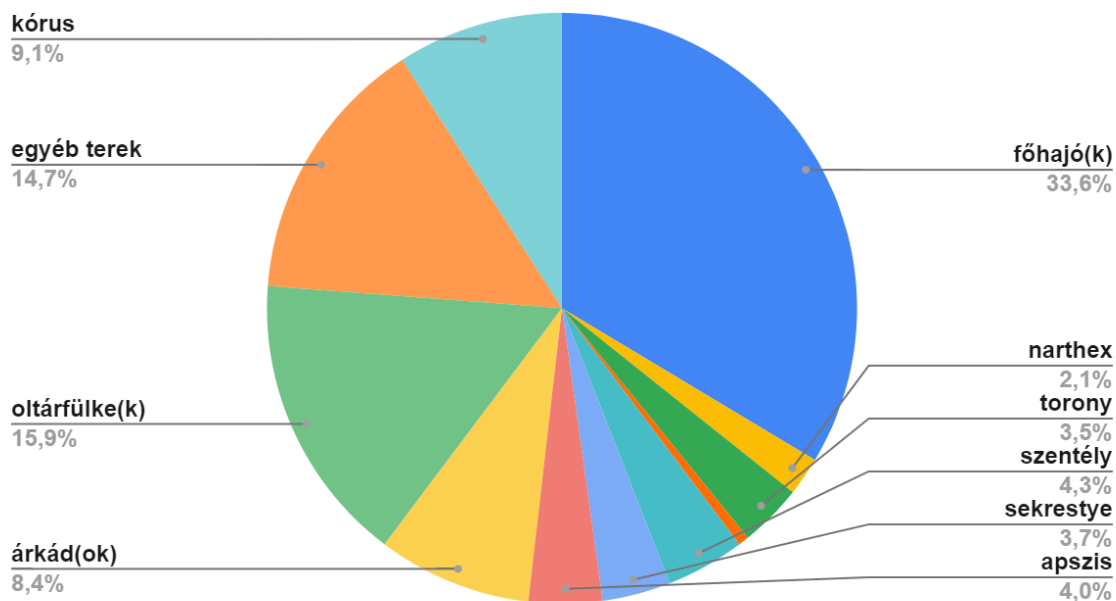
Győr

Ortodox

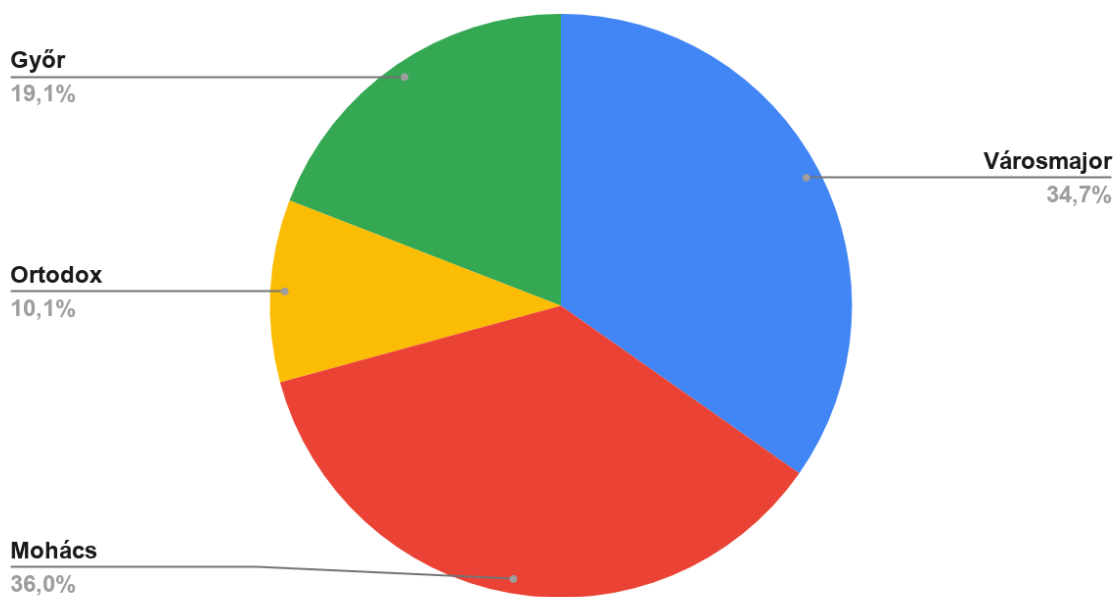

Mohács

Épületek egymáshoz viszonyított arányai

Épületek összterületeinek aránya

Források

Rózsás József: A mohácsi fogadalmi emléktemplom

Ritoók Pál: Budapest - Városmajori plébániatemplom

Dercsényi Balázs: Árkay Aladár

<https://miserend.hu/templom/16>

https://hu.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1rosmajori_J%C3%A9zus_sz%C3%ADve_pl%C3%A9b%C3%A1niatemplom

<https://www.kozterkep.hu/21227/a-varosmajori-jezus-szive-plebaniatemplom-szentelyablaka>

<http://www.budapestcity.org/05-templomok/12/templom-Jezus-Szive/index-hu.htm>

<http://www.hegylakomagazin.hu/kultura/252-modern-kulso--hagyomanyos-funkcio---a-varosmajori-templom-tortenete>

<https://jezusszivegyor.wixsite.com/jezusszivegyor/a-templom-ma>

<https://www.gyorisalon.hu/news/10608/66/150-éve-született-a-győr-gyárvárosi-templom-építésze-Árkay-Aladár>

<https://moderngyor.com/2012/12/07/gyarvarosi-templom/>

https://spbarchives.ru/architecture_Budapest_hun_3.5

https://hu.wikipedia.org/wiki/Árkay_Aladár

<https://zope.lutheran.hu/ujzagok/evelet/archivum/2007/43/103>

<http://liturgikus-organazene.bloglap.hu/cikkek/gyarvarosi-lemefelvetel-68402/>

<https://jezusszivegyor.wixsite.com/jezusszivegyor/a-templomepites>

<https://jezusszivegyor.wixsite.com/jezusszivegyor/a-templom-ma>

<https://www.gyorisalon.hu/news/10608/66/150-éve-született-a-győr-gyárvárosi-templom-építésze-Árkay-Aladár>

<https://moderngyor.com/2012/12/07/gyarvarosi-templom/>

https://spbarchives.ru/architecture_Budapest_hun_3.5

https://hu.wikipedia.org/wiki/Árkay_Aladár

<https://zope.lutheran.hu/ujzagok/evelet/archivum/2007/43/103>

<http://liturgikus-organazene.bloglap.hu/cikkek/gyarvarosi-lemefelvetel-68402/>

<https://www.gyorisalon.hu/news/10608/61/>

<https://www.youtube.com/watch?v=EMAAaMG2hkxE>

<https://www.youtube.com/watch?v=59hkaQHrxyQ>

https://www.youtube.com/watch?v=_luUShP8DBk

<https://mediaklikk.hu/cikk/2018/04/19/a-hely-bolgar-ortodox-templom-pesten-1-resz/>

https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1gi_bolg%C3%A1r_ortodox_egyh%C3%A1z

<http://13nemzetiseg.hu/intezmenyek/szent-cirill-es-szent-metod-bolgar-pravoszlav-templom/>

https://www.kozterkep.hu/28387/Cirill_es_Metod_Budapest_2002.html

[https://hu.wikipedia.org/wiki/Fogadalmi_templom_\(Mohács\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Fogadalmi_templom_(Mohács))

<https://www.termalfurdo.hu/latnivalo/csatateri-emlektemplom-335>

<http://egykor.hu/mohacs/fo-ter-a-fogadalmi-templommal/2663>

http://acta.bibl.u-szeged.hu/5086/1/belvedere_2006_007_008_070-082.pdf

<http://mohacstdm.hu/hu/info/latnivalok/latogathato-muemlekek/fogadalmi-emlektemplom.html>

Nyilatkozat a tudományos diákköri dolgozat eredetiségéről

Jelen dolgozat szerzői:

- Boros Enikő (FVUD29)
- Csizmazia Viktória (V8TOT6)
- Ördög Andor (L0KLKF)
- Plenter Emese (LH4TFG)

teljes felelősségünk tudatában kijelentjük, hogy a jelen dolgozatban szereplő minden szövegrész, ábra és táblázat – az előírt szabályoknak megfelelően hivatkozott részek kivételével – eredeti és kizárólag a saját munkánk eredménye, más dokumentumra vagy közreműködőre nem támaszkodik. Jelen dolgozatot más tudományos diákköri szekcióba vagy konferenciára nem neveztük, nem adtuk le mesterszakos szakdolgozatként, nem publikáltuk.

Kelt: Budapest, 2019. november 28.

.....

Boros Enikő

.....

Csizmazia Viktória

.....

Ördög Andor

.....

Plenter Emese